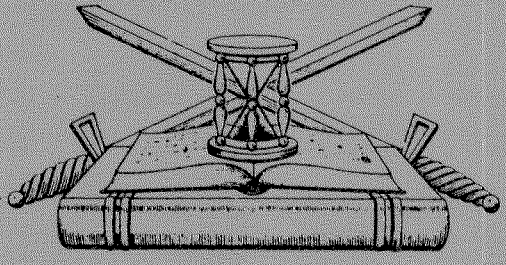
MARS *et* HISTORIA

16e Jaargang nummer 5 - september/oktober 1982

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: C.A.Heshusius, **1e Secretaris:** H.Muller, **Penningmeester:** drs J.A.Bom, **2e Secretaris:** E.W.van Popta, **Leden:** jhr D.J.H. N.den Beer Poortugael, J.van den Berg, B.C. Cats, drs J.P.C.M.van Hoof, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H.Ringoir.
Adviseur: mr C.H.L.M.Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Willem III laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 35,00 te storten op rek.no. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J.van den Berg, drs J.P.C.M.van Hoof, E.W.van Popta.
Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' o.l.v. H.Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar.
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIËEL' o.l.v. P.van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen.
(3) 'UNIFORMKUNDE' o.l.v. F.A.Th. Smits jr., Mgr van Steenlaan 232, 2273 EW Voorburg.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' o.l.v. H.G.Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, B.W.Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN', o.l.v. B.C.Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum en C.van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE', o.l.v. J.Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 Leiden.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK', o.l.v. mr R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS', o.l.v. M. K.Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.).
(10) 'NAPOLEONTICA', o.l.v. prof.dr H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, 6866 CN Heelsum.
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG', o.l.v. J.H. M.Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden.
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' o.l.v. C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam.
(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN', o.l.v. Kl.Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg.
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG', o.l.v. drs J.C.van Dijk, Grifthorst 16, 3833 GD Leusden.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE', o.l.v. L.L.van Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE', o.l.v. ir Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, 2012 SK Haarlem.
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE', o.l.v. F.W.van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS', o.l.v. M.C.van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda, J.Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, W.den Dunnen, Burgersdijkstraat 75, 2522 WD 's-Gravenhage.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT', o.l.v. J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda.
(20) 'KNIL', o.l.v. W.R.van der Weide, 'Bronbeek', Velperweg 151 A, 6824 MB Arnhem.
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE, TIJDSCHRIFTEN' o.l.v. J.A.C. Bartels, Gerstkamp 198, 2592 CV 's-Gravenhage.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' o.l.v. J.Albarda, Lindenheuvel 12 A, 1217 JX Hilversum, drs J.A.Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.
(23) 'KORPS MARINIERS', o.l.v. drs J.Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden.

Studieafdelingen waarvoor het correspondentschap (nog) vacant is:

(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE).

* De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

J.J. NORTIER

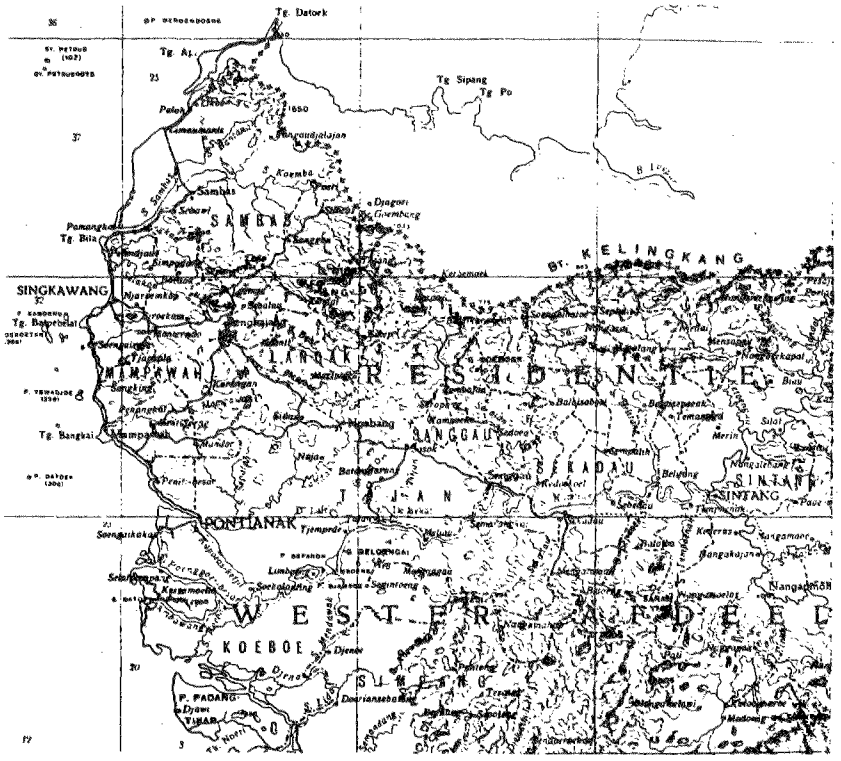
DE BEZETTING VAN WEST BORNEO IN 1942

. . . het is slechts mogelijk oorlog te voeren, wanneer achter de weermacht een bevolking staat, mentaal en materieel voorbereid de verschrikkingen van de oorlog te dragen en bereid de noodzakelijke offers te brengen . . .
(Kapitein Generale Staf S.H. Spoor in een Nota van 31 maart 1942)

Borneo (nu Kalimantan) is na Nieuw Guinea het grootste eiland van de Indische archipel. Het voormalige Nederlandse deel, ongeveer 17 maal Nederland, was verdeeld in de Residentie Westerafdeling en de Residentie Zuider- en Oosterafdeling. De Westerafdeling had een oppervlakte van circa 6 maal Nederland en telde een bevolking van ongeveer 800 000, waarvan 200 000 Chinezen en 1000 Europeanen. West Borneo kende al sinds eeuwen grote Chinese vestigingen. Eertijds ontstonden hier enkele kleine maar machtige Chinese republieken, kongsi's geheten. Tijdens de vestiging van het Nederlandse gezag deden zich eveneens moeilijkheden met deze kongsi's voor. De staatjes verdwenen, doch de Westerafdeling bleef een sterke Chinese inslag behouden. De overige bevolkingsgroepen bestonden uit Maleiers en Dajaks. De eersten hadden de oorspronkelijke Dajakse bevolking van de kust naar het binnenland verdrongen. Na de pacificatie van West Borneo, die overigens pas aan het eind van de 19e eeuw plaats vond, bewaarden de Aziatische bevolkingsgroepen een achterdochtige onderlinge vrede.

De hoofdplaats Pontianak, 50 000 inwoners, waarvan 600 Europeanen, een typisch stadje uit de Buitengewesten, was de standplaats van de resident. Begin december 1941 werd als zodanig aangesteld dr A.S.L. Spoor, een broer van de latere legercommandant. Ook de territoriaal commandant, luitenant kolonel D.P.F. Mars, aangekomen in augustus 1941, bevond zich in de hoofdplaats. Verder zetelde te Pontianak de Arabische sultansfamilie die in 1772 aan de macht was gekomen.

Economisch was de Westerafdeling niet bijzonder belangrijk. Het gebied leverde nagenoeg uitsluitend copra en bosprodukten. Men verwachtte dat de oorlog wel aan deze uithoek zou voorbijgaan. In *'Rode Zon boven Borneo'* (Bakker/Daamen BV, Den Haag 1968) beschrijft C. van Heekeren, hoe de nieuwe resident Spoor kort voor zijn vertrek naar Borneo van de legercommandant H. ter Poorten vernam: *'. . . ik een gewest kreeg te besturen dat in een tamelijk rustige hoek van de archipel was gelegen . . . Singapore, onneembaar, lag*

Pontianak en omgeving.

immers vlak tegenover West Borneo. De Japanners zouden wel uit die buurt wegblijven.' Een opvatting die geheel berustte op de ongelooflijke onderschatting van de vijand en de even onrealistische overschatting van de eigen kracht, inbegrepen die van de bondgenoten. De (Indiase) *'Outline Narative of Operations in Sarawak and Dutch West Borneo'* (Sectie Militaire Geschiedenis KL (SK) 8/17) geeft aan dat dit waardeoordeel al spoedig moest worden bijgesteld: *'with the invasion of Malaya and the Philippines, it became apparent to all, that Borneo, in its commanding position within the East Indies archipelago, could not long be ignored by the enemy in his Southern drive.'*

De verdediging van het uitgestrekte Nederlandse gebied was opgedragen aan het Garnizoensbataljon der Westerafdeling van Borneo. De staf bevond zich te Pontianak en de eenheid was in vredestijd verdeeld over 14 detachementen. Het zwaarste wapen van het Garnizoensbataljon was de mortier van 8 cm.

Verdediging een te groot woord

Verdediging is natuurlijk een te groot woord voor capaciteiten en taak van de zwakke troepenmacht en dat niet alleen op grond van geringe sterkte of minimale bewapening. De hoofdtaak van de weermacht in Nederlands Indië bestond namelijk uit het handhaven van het gezag tegen binnenlandse onrust. Bij internationale conflicten ging men uit van een strikte neutraliteit. De Memorie op het Vlootplan van 1940 vermeldde voor Nederlands Indië dat men zich nauwgezet hield aan *'de door Nederland aanvaarde zelfstandige politiek, welke niemands steun zoekt en alleen eigen recht wil zien eerbiedigen.'* Dat dit loze woorden blijven zolang men niet de machtsmiddelen bezit om dit recht te doen eerbiedigen, werd van minder belang geacht. Raakte men onverhoopt toch betrokken bij internationale conflicten dan zou een aanval immers nooit door ons land alleen moeten worden opgevangen. Elke aanvaller diende uitgestrekte buitenlandse gebieden onder controle te hebben voor hij met sterke krachten ons Insulinde kon aangrijpen. De grote broers waren wel gedwongen voor ons de kastanjes uit het vuur te halen. Voor Nederland was het voldoende, en uiteraard tevens het goedkoopste, wanneer men zich instelde op het afslaan van de

zogenaamde 'coups de main', het verijdelen van operaties met beperkt doel die het verkrijgen van voor de vijand belangrijke hulpbronnen beoogden. In het kader van deze zienswijze was de verdediging van de Buitengewesten een taak van de Koninklijke Marine met steun van het leger. Een taakverdeling die men na de oorlog volkomen vergeten schijnt te zijn.

De KNIL-acties in de Buitengewesten hadden ten doel de vernieling van hulpbronnen te garanderen en de vijand zolang mogelijk het gebruik van lucht- en vlootbases te ontzeggen. Dat leverde dan meteen de nodige tijdwinst op voor de verdediging van Java. Men hoopte daardoor voldoende kansen te krijgen om na de aankomst van geallieerde versterkingen het behoud van het hoofdeiland te verzekeren. De moderne bommenwerper bood mogelijkheden om de vijand al op grote afstand van de landsgrenzen aan te vallen. In een grote boog om Java legde men een ring van vliegvelden aan. Eén dezer luchtbases bevond zich in West Borneo, het 'geheime' vliegveld Singkawang II. Het Garnizoensbataljon kreeg nu als hoofdopdracht de verdediging van een vliegveld tegen een moderne vijand. Een taak waarvoor de organisatie niet deugde en die met de beschikbare middelen niet te verwezenlijken viel.

Opdracht van het Garnizoensbataljon

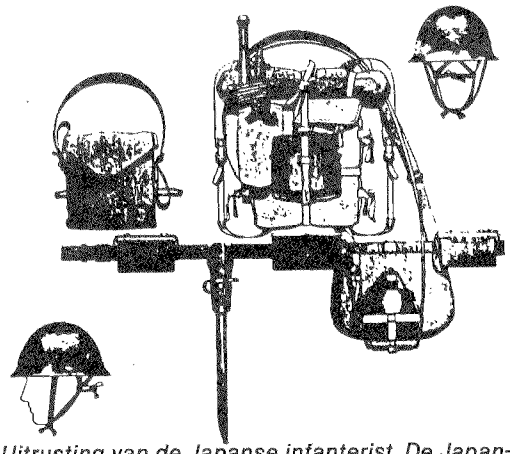
De Memorie van Verdediging, opgesteld door het AHK (Algemeen Hoofdkwartier) Bandoeng noemde de volgende opdrachten:

- Bij vijandelijke landing op de westkust, vertraging van de opmars naar het vliegveld Singkawang II door middel van vernielingen in de naar de luchtbasis lopende wegen en versperring van de Sambas rivier. Aangezien de economische toestand in de residentie en het militaire logistieke systeem volledig van deze verbindingen afhankelijk waren, mocht eerst bij uiterste noodzaak tot vernieling worden overgegaan.
- Directe verdediging van Singkawang II.
- Vernieling van de luchtbasis zodra deze in 's vijands handen dreigde te vallen.

Luitenant kolonel D.P.F. Mars (geboren 1892) in zijn *'Rapport omtrent de acties in West Borneo in de periode december 1941 tot en met maart 1942'* (SK 8/5, evenals bijna alle rapporten opgemaakt na de oorlog): *'Toen ik op 15 augustus 1941 als territoriaal commandant in West Borneo aankwam, begaf ik mij kort daarop naar Singkawang II en viel het mij op dat de verdedigingswerken zeer nauw om het vliegveld waren getrokken. Bij een omsingeling door de vijand kon onmogelijk meer aan punt III van de Nota (opdracht voor de vernieling van het vliegveld, JN) worden voldaan omdat dit door het vijandelijke vuur gemakkelijk kon worden belet. Bovendien was men dan ook op de meeste plaatsen te dicht bij de explosies van de te vernielen objecten. Een en ander heb ik de legercommandant gemeld, waarbij ik tegelijkertijd een voorstel indiende, een tweede en ruimere verdedigingskring te bouwen. Dit voorstel werd tegen het eind van de maand november 1941 goedgekeurd en kon derhalve bij het uitbreken van de vijandelijkheden onmogelijk klaar zijn. Tegen een aanval na een landing op de westkust waren stellingen gebouwd:*

1. *Achter de Mampawah rivier bij Mendjalin (ten noorden van Mandor, JN).*
2. *Op de Goenoeng Penaring nabij Siroekam (ter afsluiting van de Penaring Pas, JN).*
3. *Achter de Sambas rivier bij Ledo.*

Deze stellingen naderden hun voltooiïng bij het uitbreken van de oorlog.'

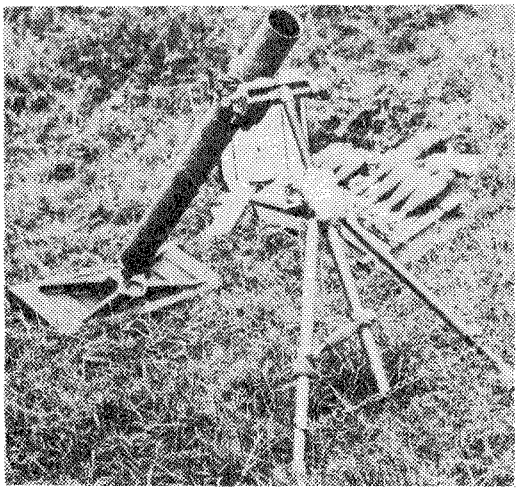
Uitrusting van de Japanse infanterist. De Japanse strijdkrachten waren niet bijzonder modern uitgerust. Het leger was echter zeer vermaatschappelijkt: elke Japanner voelde zich 'aandeelhouder in zijn weermacht.'

Aanvankelijk bestond geen enkele coördinatie met het optreden van de Engelse troepen in Brits Noord Borneo. In het licht van de starre neutraliteitspolitiek en de grote angst voor provocatie van de potentiële vijand, is dit niet verwonderlijk. Onze minister van Koloniën C.J.I.M. Welter, meende nog medio 1940 de problemen met Japan te kunnen

oplossen door een tegemoetkomende houding. Gouverneur generaal jhr mr A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer - tevens opperbevelhebber van Zee- en Landmacht - had grote bezwaren tegen de komst van Australische troepen voor het begin der vijandelijkheden en vond dat Nederland bij een Japanse aanval op Hongkong eerst de kat uit de boom diende te kijken.
Pas in september 1941 had een eerste bespreking te Kuching (Sarawak) plaats. Veel verder dan een kennismaking kwam men niet. De *'Outline Narrative etc.'* (SK 8/17) gaf aan:
'Unfortunately a return visit planned by colonel Peffers, never materialized, with the result that neither he nor colonel Lane (who succeeded him as Officer Commanding early in november) fully realized the true nature of the situation in Dutch West Borneo, until after the Battalion had withdrawn from Sarawak.'

De Nederlandse territoriaal commandant ging na de bespreking aandacht besteden aan een mogelijke vijandelijke nadering via Brits gebied: *'Tegen een aanval uit het noorden na een landing te Kuching, zou een stelling worden gebouwd achter de rivier, ongeveer een kilometer noord van Sanggau (niet te verwarren met Sanggau aan de Kapoeas, JN) achtr de Soengei Tanggi. Deze stelling was voor een sectie (peloton, JN) gereed toen de oorlog uitbrak. De goedkeuring voor de bouw van de stelling was op dat tijdstip echter nog niet ontvangen. Alle bovengenoemde stellingen waren in front wel sterk maar konden gemakkelijk binnen 24 uur worden onttrokken, wanneer zij niet met meer dan een compagnie werden bezet.'*
Ondanks de wijzigingen van de nieuwe territoriaal commandant bleef het operatieplan gebaseerd op een krachteloze, statische verdediging van het hoofdobject Singkawang II. De tactiek van het Westelijk Front uit Wereldoorlog II, werd zonder fantasie overgebracht op de eindeloze jungle. Indien Mars *'meer dan een compagnie'* in de stellingen had kunnen onderbrengen, zou het eindresultaat niet beter zijn geweest. Ook men een veel sterkere bezetting bleef het afwerend vermogen minimaal. Zelfs bij een directe aanval op de stellingen maakte het vijandelijk vuuroverwicht de uitslag voorspelbaar. Een Australisch legermemorandum van december 1941 stelde vast: *'Cannot defeat enemy by sitting in prepared positions and letting enemy walk around us. Must play him at his own game and attack him every possible occasion.'*
Ingeval het *'orde en rustleger'* deze methode onderschreven had, zou het bij theorie gebleven zijn. Luitenant kolonel Mars en zijn tijdgenoten misten de middelen en de mentaliteit om de vijand altijd en overal aan te vallen.

Het Garnizoensbataljon Westerafdeling
De garnizoensbataljons van de Buitengewesten waren geheel afgestemd op het handhaven van orde en rust. Voor dit *'karabijn en klewang'* leger betekende elk wapen krachtiger dan een karabijn, iets buitengewoons. Kort voor en in het begin van de oorlog stroomden wat zwaardere wapens binnen, hetgeen overal tot haastige reorganisaties leidde. Ook met de verhoogde vuurkracht bleef de organisatie gebaseerd op de brigade (15 tot 20 man), de orde en rust eenheid bij uitstek. Garnizoensbataljons waren sterk gebonden aan kazernes en andere niet mobiele installaties. Zij waren niet in staat om formaties van meer dan een brigade voor langere tijd logistiek te steunen indien te velde moest worden opgetreden. In het kader van de orde en rust taak konden brigades voor meerdere dagen worden uitgezonden. Deze eenheden bevoorraden zich alsdan uit de met dragers meegevoerde artikelen, aangevuld met wat het land opleverde of in vooraf aangelegde depots was opgeslagen. De verzorging draaide in deze gevallen uitsluitend om de voeding.
Radiotelefonie was in het KNIL een onbekende zaak. Voor de verbinding met het AHK Bandoeng bezat de territoriaal commandant een niet mobiel radiostation te Pontianak, dat bij evacuatie zonder meer vernield moest worden. Voor de interne verbindingen had hij genoegen te nemen met bovengrondse enkeldraads telefoonlijnen en burgercentrales. Overste Mars noemde - zelfs voor die tijd - de verbindingen slecht: *'Kort na mijn aankomst in West Borneo (augustus 1941) gaf ik het hoofd PTT te Pontianak opdracht de telefoonlijnen, in het bijzonder die van het Landschapsnet, te inspecteren. Het hoofd van de PTT maakte naar aanleiding van deze inspectie een uitgebreid rapport met een begroting voor de verbetering (f 20 000). Terstond werden door mij de nodige voorstellen ter verbetering van de verbindingen gedaan. Tevens werd een verbindingsbrigade (met andere woorden een lijngroep, JN)*

De Stokes Brandt mortier van 8 cm (81 mm), het zwaarste wapen van het Garnizoensbataljon der Westerafdeling van Borneo.

aangevraagd. De voorbereidingstijd was echter te kort om een afdoende verbetering te kunnen verkrijgen.'

De troepensterkte in de Westerafdeling bedroeg ongeveer 1000 man, verdeeld over:

Garnizoensbataljon
- Stafdetachement onder kapitein J.J.C.A. Schollen, kapitein-adjudant;
- 1e Compagnie van negen brigades;
- 2e Compagnie van zeven brigades;
- 3e Compagnie van tien brigades;
- 4e Compagnie van zes brigades;
- Eenheid van zes brigades.

Militie en landstorm van ongeveer 150 man - onvoldoende geoefend en (na de mobilisatie) merendeels ingezet als telefonist of chauffeur.

Stadswachten te Pontianak (125 man onder reserve luitenant W.P.J. Andersen), Singkawang (± 50 man onder reserve luitenant R. Mögelin) en Sintang (onbekend). De stadswachten waren summier bewapend en pas kort voor de oorlog opgericht.

Bij het afkondigen van de mobilisatie - op 8 december 1941 - was het garnizoen nog verspreid over de vredesposten. Het duurde acht dagen voor de troep de oorlogslocaties, voornamelijk op het vliegveld gelegen, had bereikt. Tijdens de concentratie verplaatste Mars zijn commandopost - hij blijft hardnekkig spreken over zijn 'kwartier' en zat daar ook overigens zonder enig stafpersoneel - van Pontianak naar Bengkajang op 70 km of vijf uur rijden van het vliegveld Singkawang II gelegen, *'... teneinde persoonlijk toezicht te kunnen uitoefenen op de concentratie der troepen uit hun garnizoenen naar de omgeving van het vliegveld Singkawang II. Alle troepenvervoeren en transporten naar het vliegveld moesten via Bengkajang plaats vinden ... Mijn kapitein-adjudant (kapiten Schollen, in die dagen was de kapitein-adjudant een soort chef staf, JN) liet ik te Pontianak achter voor onmiddellijk contact met de resident en voor de verbinding met de legercommandant.'*

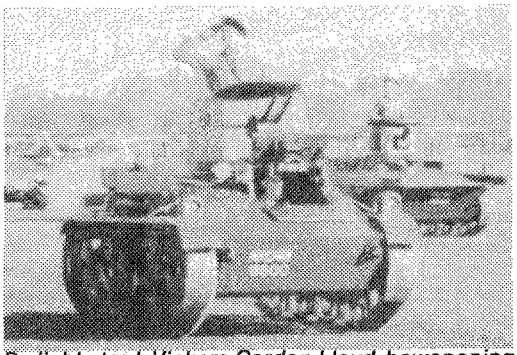
Inmiddels was, na aankomst van zwaardere wapens, de troep (niet inbegrepen de stadswachten) omgevormd tot 50 brigades van 15 man. Na aftrek van het personeel belast met vernielingen, bewaking van de marinesteunpunten te Pontianak en Sambas plus andere bewakingsopdrachten, kwamen circa 200 man (13 brigades) ter beschikking voor de verdediging van het vliegveld. Commandant van deze troepen werd kapitein A.J.E. van der Mey. Ten behoeve van de vliegveldverdediging bevonden zich op Singkawang II drie lichte tanks en twee overvalwagens (pantserauto's). De lichte tanks vertegenwoordigden 10% van het totaal in Indië aanwezige aantal en het is niet geheel duidelijk waarom zij naar deze uithoek van de archipel werden gedirigeerd. De territoriaal commandant wees 45 man aan voor de Vickers mitrailleuropleiding en bestemde deze hoofdzakelijk voor het bezetten van de stellingen achter de Soengei Tanggi bij Sanggau. De overblijvende ± 14 brigades werden gelegerd nabij de stellingen te Ledo en Sanggau met een reserve te Sempaoek (Sempauk) halverwege tussen Bengkajang en Singkawang II. Volgens de territoriaal commandant was deze reserve *'eveneens bestemd om tegen valschermtroepen te ageren onder mijn persoonlijke leiding.'* Zijn rapport vervolgde met de mededeling dat hij op 20 december - een dag na de zware luchtaanval op Pontianak - zijn 'kwartier' naar Sempaoek verplaatste, *'... omdat enige kans bestond op een aanval met valschermtroepen (waarom is niet duidelijk, JN) in de nabijheid van het vliegveld.'*

Kapitein Schollen meende (SK 8/13): *'Het feit dat de territoriaal commandant samen met de bataljonsaalmoezenier en een ordonnans, zich in het enige goede huis uit de omgeving gevestigd had en zich niet op het vliegveld vertoonde, deed het moreel geen goed.'*

De luchtaanvallen

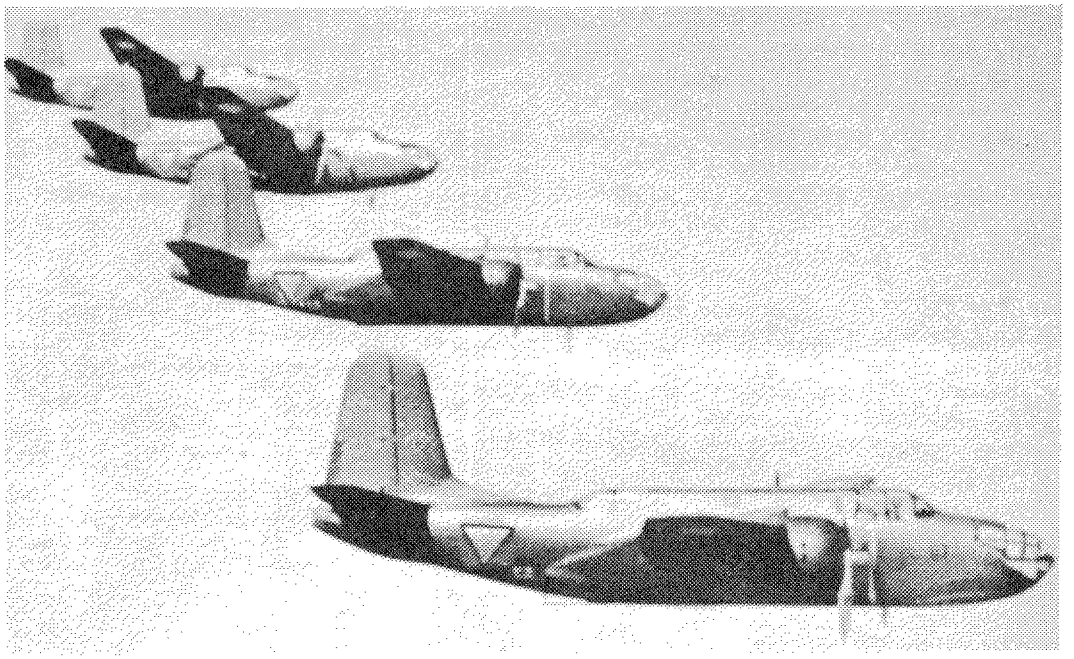
Na een eerste luchtalarm op 11 december, kreeg Pontianak op 19 december tegen 1200 een aanval van negen bommenwerpers. De toenmalige kapitein Schollen: *'Te heviger kwam deze slag, daar Pontianak geheel niet op luchtaanvallen was geprepareerd. Immers 'men' had uitgemaakt dat Pontianak van te weinig belang was om te worden gebombardeerd. Bovendien was de bevolking niet gealarmeerd daar onze eigen kustwachten de negen vijandelijke bommenwerpers als 'eigen' vliegtuigen hadden aangekondigd. De bevolking was uitgelopen ter aanschouwing van dit grote aantal eigen machines . . . de uitwerking van de ongeveer een half uur durende bombardementen en mitraillementen was dan ook onbeschrijflijk . . .'*
Volgens gegevens van dr A. Heilbrunn (zie Van Heekeren, Rode Zon boven Borneo) kostte de aanval naar schatting 150 doden en 275 licht of zwaar gewonden, waarvan er circa 50 in het ziekenhuis overleden.
Mr A. Verheul, assistent-resident te Singkawang, vermeldde (SK 8/1): *'Vele Chinezen trokken (na het bombardement, JN) met hun gezinnen de stad uit (ook uit Singkawang, Pemangkat en Mampawah) en vestigden zich op het land. Wel kwam hierin verbetering maar het normale leven keerde niet geheel terug.'*

Van bestuurszijde begon men daarna de Europese bevolking, hetzij naar Java hetzij naar Sintang in het binnenland, te evacueren. Op 20 december kreeg het noodlandingsterrein Singkawang III, gelegen tussen Bengkajang en Singkawang II, een bombardement (Mars noemt als datum 21 december): *'Op dit terrein hadden wij geen troepen of luchtafweer . . .; het noodlandingsterrein was met deze aanval totaal omgeploegd. Tevens gooide de vijand op dezelfde dag nog enige bommen in de nabijheid van de magazijnen van Singkawang II, echter zonder schade te veroorzaken.'* (Schollen, SK 8/13).
De luchtbasis Singkawang II was bij het begin van de oorlog niet helemaal klaar. Vooral na zware regenval verkeerden de banen in slechte staat omdat het terrein nog niet volledig met gras begroeid was. Eind november 1941 bevond zich een patrouille van vier Brewster Buffalo jagers onder eerste luitenant A.A.M. de Rest (later MWO-4) te Singkawang. Op 2 december 1941 arriveerde een afdeling Glenn Martin bommenwerpers onder kapitein R. de Senerpont Domis. De luchtstrijdkrachten stonden onder bevel van FEC (Far Eastern Command) te Singapore. Het vlieg-

De lichte tank Vickers Carden Lloyd, bewapening mitrailleur, gewicht ± 4 ton, frontpantser 7 mm. In heel Indië bevonden zich maar een dertigtal van deze tanks. Op het vliegveld Singkawang II waren drie lichte tanks gestationeerd.

veld werd tussen 19 december en 28 december nog een paar maal gebombardeerd. Een aanval op 22 december kostte het leven aan sergeant majoor Militaire Luchtvaart A. Hoet en twee gemilitariseerde burgers. Op 25 december werd Singkawang II door de luchtstrijdkrachten ontruimd. De luchtverdediging van het vliegveld werd geleverd door twee stukken 40 mm lichte luchtdoel en enige luchtdoelmitrailleurs van 12,7 mm. Na het vertrek van de Nederlandse vliegtuigen werden het grondpersoneel en het luchtdoelgeschut afgevoerd. De luchtdoelmitrailleurs bleven achter. Kapitein Schollen constateerde tijdens een der luchtaanvallen, vermoedelijk op 25 december: *'. . . dat de twee aldaar aanwezige stukken luchtdoelgeschut in actie zijn gebleven, dit in tegenstelling met de luchtdoelmitrailleurs waarvan de bediening bij nadering van de vijand op de loop was gegaan. Het luchtdoelgeschut, onder sergeant majoor J. R. C. Roosen, mocht het geluk smaken het eerste vliegtuig boven Nederlands Indisch grondgebied uit te schakelen.'*
Kapitein-adjudant Schollen, die zich als gezegd te Pontianak bevond, kreeg op 24 december bericht dat de territoriaal commandant zijn hulp dringend te Singkawang II nodig had. Nog diezelfde avond kwam hij op het vliegveld aan: *'Ik ontmoette daar als eerste de echtgenote van de territoriaal commandant (Mars zelf zat op ruime afstand van het vliegveld, JN), die als Rode Kruis verpleegster in het hospitaal van Singkawang II werkte. Deze bereidde mij erop voor dat de toestand van de troepen zeer terneergeslagen en wanordelijk was en dat de manschappen haar man openlijk de schuld daarvan gaven. Dit was, zo zei zij, de reden dat haar man mijn hulp dringend*

Glenn Martins van de Militaire Luchtvaart KNIL. Bij het bombardement van 19 december 1941 meenden de luchtwachtposten dat de vijandelijke bommenwerpers eigen vliegtuigen waren. De bevolking van Pontianak liep de straat op, zoveel 'eigen' vliegtuigen had men nog nooit gezien.

behoefde. Mevrouw Mars zou de volgende dag, vergezeld van enkele verpleegsters, naar Sintang vertrekken aangezien de toestand te Singkawang II te onveilig werd.'

Na gesprekken met de territoriaal commandant kwam Scholle tot de volgende conclusie:

'1e. Zeer demoraliserend had het vertrek van de eigen bommenwerpers gewerkt . . .

2e. Grote ongerustheid bestond er bij de troep over de op vredesposten achtergelaten vrouwen en kinderen.

3e. Grote ontevredenheid bestond er over het feit dat de vrouwen en kinderen van het garnizoen Pontianak, die allen naar het binnenland waren gevlucht, zo slecht werden verzorgd.

4e. De troep, die was gehuisvest in kamponghuizen en onder bivakzeilen, had door de voortdurende zware regenval geen gelegenheid zich ook maar enigermate te vertreden.

5e. Geruchten, vermenigvuldigd langs de enkellijns telefoon die door iedereen kon worden gebruikt, maakten de angst en neerslachtigheid welhaast tot een paniek.

6e. Zeer kwalijk werd het de territoriaal commandant genomen dat hij zich niet vertoonde, doch zich instede daarvan in zijn goed gecamoefleerd kwartier ophield, welk kwartier ook goed gelegen was.

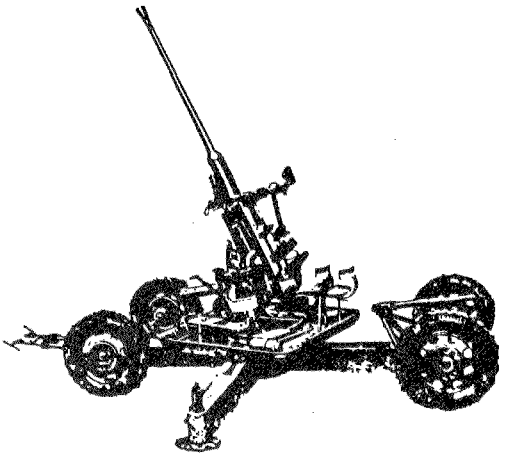
7e. Een gebrek aan piëteit werd openlijk door de troep genoemd dat de territoriaal commandant niet aanwezig was geweest bij de teraardebestelling van de eerste gesneuvelden.

8e. Openlijk sprak de troep als haar mening uit dat het de territoriaal commandant aan moed ontbrak.'

Luchtalarm te Singkawang II betekende dat iedereen het vliegveld verliet en ongeorganiseerd dekking zocht - liever gezegd vluchtte - in de bossen. Schollen, na de luchtaanval waarbij - volgens hem - een vijandelijk vliegtuig werd neergeschoten: *'Na het bombardement gelastte ik een appèl, tijdens hetwelk ik de afwezigheid van 40 inheemse militairen constateerde. Een en ander werd door mij aan de territoriaal commandant gerapporteerd. De meeste weglopers keerden de volgende dag terug, van meerdere anderen echter werd door uitgezonden patrouilles de uitrustingsstukken 'ergens' teruggevonden, kennelijk op de vlucht weggeworpen. Opmerkelijk was, dat geen dezer weglopers werd gestraft, voor zover mij bekend,*

zelfs niet onderhouden. Het feit dat bij latere acties geregeld deserties voorkwamen, vond mijns inziens mede zijn oorzaak in de slappe houding aangenomen ten aanzien van deze eerste weglopers. Buiten de reeds genoemde bediening van het geschut was nog een aantal militairen gedurende de aanval op het vliegveld op hun post gebleven. Wijlen luitenant J. Davijt, medio 1942 vermoord door de Dajaks, posthuum MWO-4, JN, die - naar ik vermeen - met een mitrailleur bleef doorvuren, nam de leiding over deze militairen op zich.'

In moderne termen gesproken toonde luitenant kolonel Mars begrip voor de steeds toenemende deserties. Volgens het verslag (SK 8/7) van reserve tweede luitenant J.J. van Bommel, verbonden aan Kantoor Voorlichting Departement van Oorlog: *'Toen het verschijnsel (de steeds groeiende desertie, JN) aan de luiteant kolonel Mars werd gerapporteerd, antwoordde deze dat de desertie een goed teken was, alleen de goede soldaten bleven dan over. Bovendien was er toch te weinig voedsel en geen aanvulling van bewapening en uitrusting te verwachten (dit betreft de situatie van februari, JN). Het aantal 'goede soldaten' bleek volgens deze nieuwe zienswijze echter van dag tot dag af te nemen.'*

Bofors 40 mm lichte luchtdoelvuurmond; max. bereik tegen luchtdoelen 5000 meter. Zegge en schrijve twee stukken 40 mm luchtdoel en enkele luchtdoelmitrailleurs vormden de luchtverdediging van het belangrijke vliegveld Singkawang II.

Nog voor enige gevechtsaanraking met de vijand had plaats gevonden, was het Garnizoensbataljon Westerafdeling totaal gedemoraliseerd.

Afdelingscorrespondent 'Militaire Folklore' F.W. van STEEN

Stamboek-veulen voor 44 Pantserinfanteriebataljon

Het bestuur van de Stichting Landbouwbeurs Zuidlaardermarkt schonk op 20 oktober 1964 een Fries stamboek-veulen aan 44 Pantserinfanteriebataljon 'Johan Willem Friso'. Zaterdagmorgen 7 november te 11.00 uur werd deze nieuwe aanwinst officiëel bij het bataljon ingelijfd voor het frond van het in carré opgestelde bataljon op het voetbalveld van de Adolf van Nassaukazerne te Zuidlaren. De bataljonscommandant van 44 Pantserinfanteriebataljon 'Johan Willem Friso', luitenant-kolonel L.A.D. Kranenburg had tevoren talrijke gasten en genodigden, waaronder de burgemeester van Zuidlaren, de heer Roukema, de territoriaal bevelhebber Oost, generaal-majoor Heimel, en de oudste voormalige bataljonscommandant, brigadegeneraal Savalle, de commandant 42 Infanteriebrigade, de schenkers van het veulen en vele anderen toegesproken.

Nadat luitenant-kolonel Scheepstra het bataljon en het tamboerkorps had gemeld, werd Abe, zoals het veulen inmiddels was gedoopt, voorgeleid door de adjudant-onderofficier-instructeur Van Hoving, de bataljonsadjudant van 44 Pantserinfanteriebataljon, en de dienstplichtig soldaat der eerste klasse Soer. Kapitein Jonas las de officiële inlijvingsorder voor, waaruit bleek dat Abe niet bedoeld was als mascotte, maar meer als symbool 'van de goede verstandhouding tussen de drie noordelijke provincies en de 42 Infanteriebrigade en speciaal tussen Zuidlaren en 44 Infanteriebataljon'. Voorts was vastgelegd hoe en door wie Abe verzorgd zou worden, bij welke gelegenheden hij officiëel zou op-

Eelke wordt, zij het met enige tegenzin, ingelijfd bij 44 Painfbat.

treden en zelfs dat zijn stamboekpapieren in de kluis van de korpsadministrateur opgeborgen dienden te worden.
Nadat de pelotonscommandanten zich ter linkerzijde van hun peloton hadden opgesteld, geleidde luitenant-kolonel Kranenburg Abe naar het dichtstbijzijnde peloton, waar de commandant het dier overnam en het naar het volgende peloton bracht. Toen Abe met het bataljon had kennisgemaakt en het bataljon met hem, stapte hij nog een keer fier aan het hoofd van het tamboerkorps rond, waarbij bleek dat hij al aardig aan de militaire muziek begon te wennen.
Voor één jaar! Afgesproken was namelijk dat elk jaar tijdens de Zuidlaarder markt, een begrip vooral voor paardenkopers uit de zeer wijde omtrek, het 'oude' veulen zou worden verkocht en met het daarvoor ontvangen geld een nieuw veulen zou worden gekocht. Dit dier zou dan weer een Friese naam krijgen, steeds met de volgende letter van het alfabet. Het geld dat zou overblijven zou worden besteed voor onderhoud en voeding van het veulen. Wat er dan nog aan geld zou overblijven zou ten goede komen aan het tamboerkorps.

Wanneer men de geschiedenis van de diermascottes bij dit bataljon naloopt, komt men tot de conclusie, dat men zich strikt aan de afspraken heeft gehouden. Heeft kunnen houden tot . . . . begin 1979. Na Abe volgden Bouke I en Bouke II - Bouke I stierf voortijdig -, Eelke, Hitjo, Jelle, Kai, Lieuwe, Nanne, Oldik, tot en met Peke. Deze laatste moest voortijdig worden verkocht, begin 1979, en het geld zal worden bewaard tot de terugkeer van het bataljon uit Libanon, waar het dienst verricht ten behoeve van de Verenigde Naties. Zodra 44 Pantserinfanteriebataljon weer als geheel kan gaan draaien in de Adolf van Nassaukazerne te Zuidlaren, zal de bataljonscommandant op de voor veehandelaren geeikte wijze met behulp van 'hantsje bakken' (handje-klap) het volgende stamboekveulen kopen op de Zuidlaarder markt.

★

Bij de voorplaat:

Deze maand is het omslag van 'Mars et Historia' gewijd aan de Lockheed SP-2H Neptune van de marineluchtvaartdienst. Dit maritieme vliegtuig heeft een grote historie achter zich. Kort geleden is de Neptune vervangen door de Lockheed Orion P-3C Update II, waardoor de vloot weer beschikt over goede 'ogen en vleugels'.
Men is gelukkig zo verstandig geweest de unieke collectie van het Militaire Luchtvaartmuseum te Soesterberg uit te breiden met een Neptune. Een goede plaats voor een vliegtuig met een schitterende staat van dienst waardig!

MILITARIADE

Wetenswaardigheden m.b.t. onze interesse-gebieden, voor U verzameld door F.J. van Lier, Kromwater 56, 2715 AL Zoetermeer.

1. Aan de 'Legerkoerier' van mei 1982 ontleen ik het volgende bericht:
'Na twee en een half jaar speurwerk van militaire vakliteratuur en het voeren van gesprekken met mensen van 'toen' heeft Oud-Oirschottenaar majoor J.C.M. Matthijse, commandant Kazernecommando Oirschot, een boekwerkje samengesteld, waarin door middel van foto's, kaarten, documenten en tekst de (vóór)geschiedenis van de Legerplaats Oirschot en zijn directe omgeving is vastgelegd. Het boekje heet 'Van Urn tot Uzi' en geeft in drie hoofdstukken een overzicht van de oerhistorie van Oirschot en van het ontstaan en de verdere ontwikkeling van wat nu de 'Generaal-majoor de Ruyter van Steveninckkazerne' heet. Majoor Matthijse hoopt met zijn historiebeschrijving een vacuüm in de krijgsgeschiedenis van de Koninklijke Landmacht te hebben opgevuld.
Te bestellen via gironummer 3123891 t.n.v. J. Matthijse, Nuenen, met vermelding 'Van Urn tot Uzi' à f 15,- per exemplaar. Ook te koop in de Cadi Cantine van de legerplaats.'

2. Heeft U ook weer zo genoten van de Nationale Taptoe Breda '82? Het muzikale peil was dit jaar hoog met als werkelijke uitblinker de - wat zeg ik - ònze Marinierskapel. Het was dit jaar de zevende maal, dat deze Bredase Taptoe werd georganiseerd en ik hoop van harte, dat de geruchten over het niet verder doorzetten van deze taptoe om financiële redenen (om welke redenen tegenwoordig alles maar wordt afgeschaft, heroverwogen en genivelleerd) onwaar blijken te zijn. Indien er dan in 1983 een achtste Nationale Taptoe komt, denkt U er dan vooral aan er in groten getale heen te gaan, want juist door een grote opkomst van belangstellenden kunnen wij aantonen, dat de taptoe voor Breda behouden moet blijven!

3. De zomervakantie voor dit jaar zit er weer enige tijd op. Zoals altijd werd ook dit jaar een deel van de zomervakantie opgeofferd aan het speuren naar spullen voor de verzameling. En zo konden ditmaal in Spanje en Frankrijk leuke aanwinsten op het gebied van miniatuur-politie-auto's en miniatuur-legervoertuigen worden gekocht.
Een meevaller had ik ook bij het bezoek aan een groot warenhuis even buiten Taragona, waar in de voordeel-aanbieding een aantal Spaanse militaire muziekplaten op de kop werden getikt (voor 250 pesetas per stuk!). De titels wil ik U niet onthouden. Het kon zijn, dat U de komende winter naar Spanje trekt en daar een bezoek brengt aan een van de warenhuizen van 'Carrefour'! Veel geluk dan met Uw speurwerk. Hier volgen de titels van mijn buit:
   - *'Marchas Militares'* door de Banda Militar, voornamelijk Amerikaanse marsen in Spaans tempo: NEVADA ND 1075 (stereo),
   - *'Marchas Militares y Pasodobles'* door Banda de la Academia General Militar met uitsluitend Spaanse marsmuziek: OLYMPA L-285,
   - *'Marchas Militares Espanoles'* door de Banda Militar de Madrid, met weer andere Spaanse marsmuziek, waaronder enige zeer oude marsen zoals de Marcha de Infantes: NEVADA ND-501325 (stereo),
   - *'Himnos y Canciones Militares'*, 'n plaat die mij zeer verraste door de prima gezongen muziek, waarbij ik speciaal wil noemen *'Les Voluntarios'* van G. Jiménez en *'Los Paracaidistas'* van Corrales en Dorados: DOBLON 50.1543 (stereo).

   De tweede hierboven genoemde plaat was ook verkrijgbaar als musicassette.

4. Aan de *'Achterbanier'* van 19 augustus 1982 ontleen ik het volgende bericht:
'Met de instelling van de 'herinneringsmedaille multinationale vredesmachten' kunnen de ruim 100 Nederlandse militairen die tot heden een periode in de Sinaï hebben gediend spoedig deze onderscheiding tegemoet zien.
Het 30 juli j.l. door H.M. de Koningin getekende Koninklijk Besluit (nr 157) geeft aan wie voor de medaille, waaraan gespen kunnen worden verbonden, in aanmerking komen. Het ontwerp van

de heer F.J.H.Th. Smits toont in het lint de nationale kleuren; de herinneringsmedaille draagt de afbeelding van een geheven zwaard met olijftakken en het opschrift 'Concordia Facit Pacem' (samenwerking maakt vrede).
In navolging van de toekenningsnormen van de Nederlandse VN-herinneringsmedaille komen voor de herinneringsmedaille multinationale vredesoperaties in aanmerking degenen die van overheidswege gedurende tenminste drie maanden deel hebben uitgemaakt van zo'n vredesmacht ofwel gedurende een tenminste gelijke periode als waarnemer of in een soortgelijke functie bij enigerlei operatie van een multinationale vredesmacht zijn opgetreden. Voorwaarde is eveneens dat daarbij in alle opzichten een goede plichtsbetrachting en een goed gedrag zijn betoond. Medaille en gesp zijn uitgevoerd in de tint 'oud-goud' een dofgouden kleur. Beiden zijn even groot als de VN-herinneringsmedaille. Ook hier is de gesp bestemd voor hen die aan een multinationale vredesmacht hebben deelgenomen: in het andere geval wordt alleen de medaille toegekend. Een militair die reeds met deze herinneringsmedaille is onderscheiden krijgt er een gesp bij als hij opnieuw deelneemt aan een (andere) multinationale vredesmacht, waarvoor een gesp is ingesteld. De medaille zelf wordt dus éénmaal toegekend. De gesp met het opschrift Sinaï wordt ook slechts één keer uitgereikt; heruitzending naar dezelfde vredesmacht geeft dus geen uitzicht op aanvullingen op deze Nederlandse onderscheiding.'

De ontwerper, lid van onze vereniging, die onlangs zijn carrière als esthetisch adviseur van het Ministerie van Defensie beeindigde, is van de gedachte uitgegaan dat de militairen van de drie krijgsmachtdelen (het geheven zwaard en de nationale kleuren in het lint) vredelievend optreden tussen twee partijen, wat hij symboliseerde met de olijftakken om het zwaard. Ook de kleur wit van het lint sluit aan bij het begrip 'vredesoperaties'.
De Latijnse tekst duidt op het internationale verband waarin de vredestaak wordt vervuld. Ik neem aan dat de juiste beschrijving van medaille en lint plus 'n afbeelding nog wel eens verzorgd zullen worden door onze studieafdeling Ridderorden en Onderscheidingen.

5. Van mede-bestuurslid, de heer H. Muller, ontving ik de meest recente boekenlijst van A.A. Johnston (Pitney, Langport, Somerset, England). Het is een lijst met maar liefst 534 aanbiedingen van militaire boeken, zowel nieuw als antiquarisch. Het zou mij te ver voeren 'n greep uit de titels te doen. Bent U geïnteresseerd, vraag dan de boekenlijst aan en U zult er ongetwijfeld iets van Uw gading in vinden.

6. Soms vindt iemand op de meest vreemde plaatsen interessante bijzonderheden op militair-historisch gebied. Zo ook ons mede-bestuurslid Jhr D.J.H.N. de Beer Poortugaal, die mij attent maakte op een bladzijde (78) uit een boek in de Time/Life serie 'Grote steden': Istanbul (door Colin Thubron), waar op bladzij 78 een en ander staat over de Janitsaren bij de beschrijving van het oude sultanspaleis. Ik wil U dit niet onthouden:
'De eerste binnenhof wordt soms wel de binnenhof van de Janitsaren genoemd (de Turkse Yeni Çeri, of jonge soldaten). Dit keurkorps werd aan het einde van de 14e eeuw opgericht en heeft zich later tot een formidabele strijdmacht ontwikkeld. Het korps was gevormd uit gevangen genomen christenknapen die zonder pardon van hun familie waren weggehaald. Ze kregen een spartaanse opleiding en leefden in celibaat en waren hun vaderland en familie gauw vergeten. Ze werden mohammedaans opgevoed en goed getraind in het gebruik van de wapenen. Ze gehoorzaamden alleen aan de sultan en waren hem volledig toegewijd. Ook in hun verschijning waren deze soldaten meer dan levensgroot. Ze droegen verschillende gekleurde laarzen, naar gelang hun rang, zwart, geel of rood en een hoge schitterende hoofdtooi van pluimen, die bij de veteranen als een kleurige waterval van veren tot bijna aan hun knieën omlaag viel. De kentekens van hun regiment waren ontleend aan het kookgerei, waar zij zich omheen schaarden als ze op veldtocht waren. In hun vaandel was een grote ketel afgebeeld. Het korps zelf werd 'de haard' genoemd. Een bataljonscommandant heette 'opper soepmaker' en in rang onder hem stond de 'opper kok' en de 'opper waterdrager' - huiselijke namen die echter angst en schrik zouden gaan inboezemen.'

7. Het julinummer 1982 van het tijdschrift voor vliegtuig-, scheeps- en pantserherkenning, dat reeds meer dan 33 jaar ver-

schijnt onder de titel 'Herkenning' is een themanummer geworden, gewijd aan 65 jaar Marine Luchtvaartdienst. De viering van dit jubileum viel op 18 augustus.
Naast de MLD wordt ook nog aandacht besteed aan 'Amerikaanse Marinetoestellen', de 'Sovjet MLD', 'Amerikaanse Vliegkampschepen' en 'Anti-Tank Wapens'.

8. Van ons medelid dr C.M. Schulten ontvingen wij de volgende tips:
   - Dr Jan Ploeger publiceerde in het Zuid-Afrikaanse blad 'Lantern' (dec. 1981, p. 51-59) een artikel over Cornelis Vincent van Gogh, de broer van onze grote schilder. Deze Van Gogh was in Z.-Afrika, waar hij als vrijwilliger aan de Boerenoorlog deelnam. Op 12 april 1900 maakte hij zelf een eind aan zijn leven.
   - Het eveneens Zuid-Afrikaanse 'Militaria' (11 maart 1981) bevat een artikel van Johannes Vrugtman getiteld *'The voyage of the Gelderland'*. Hierin wordt de reis van Krüger naar Europa beschreven.

9. De heer Ringoir, reeds jarenlang bestuurslid van onze vereniging en nog steeds volop actief ondanks zijn pensionering, stuurde mij een catalogus 'Athena Books' (Terry Wise, 20 St. Mary's Road, Doncaster, S. Yorks DN1 2NP England). Deze catalogus is erg interessant, omdat er naast aanbiedingen van talloze militair-historische boeken ook aanbiedingen in staan van 'Wargame rules', tijdschriften, militaire prenten, militaire 'Boardgames' etc. Ik neem aan dat de catalogus (dit was List 4) op aanvrage verkrijgbaar is.

10. 'n Vereniging, die helaas te weinig in de belangstelling staat, doch wier werkzaamheden door de jaren heen (reeds vanaf 6 mei 1865!) zeer ten nutte zijn geweest van onze gehele krijgsmacht, is de 'Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap'. Deze vereniging geeft het blad 'De Militaire Spectator' uit en daarnaast ook nog 'Mars in Cathedra'. Voorts worden geregeld hoogst interessante lezingen/voordrachten gehouden met na afloop discussiemogelijkheid.
Alles bijeen reden genoeg om lid te worden à raison van *f* 30,- per jaar. Stuur een briefkaart met Uw gegevens (ook burgers zijn zeer welkom) aan de secretaris, Denijsstraat 135, 2251 HJ Den Haag en U zult worden voorgedragen.

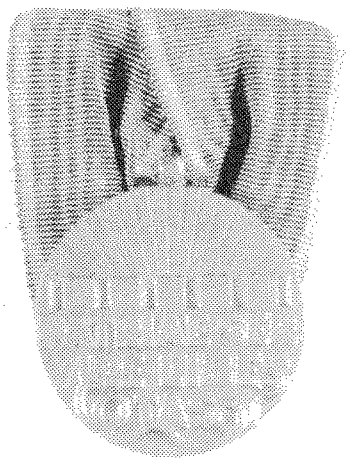
R.A. BLOM

VRIJWILLIGERSMEDAILLE

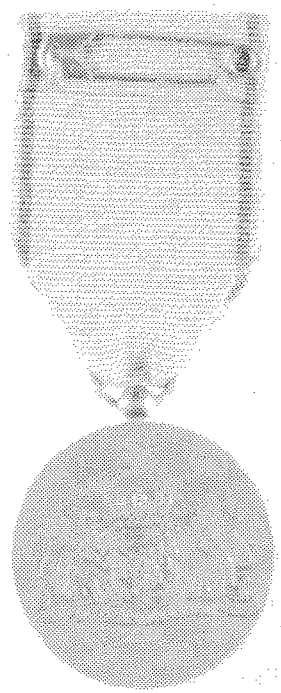
Een tot nu toe minder bekende onderscheiding - die toch al aan een groot aantal personen is verleend - is de 'Vrijwilligersmedaille'. Met name is niet in brede kring bekend dat deze medaille ook aan militairen (Nationale Reservisten) wordt uitgereikt en de versierselen derhalve ook op het militaire uniform (veelal als baton) worden gedragen.
Over bedoelde onderscheiding het volgende:
Bij Koninklijk Besluit van 14 juni 1958 is onder de naam 'Vrijwilligersmedaille' een medaille met bijbehorend lint ingesteld.
Deze bronzen medaille heeft een middellijn van 35 mm en is door middel van een ring verbonden aan een 33 mm breed groen lint, waarop op 1 mm afstand van de boorden een verticale oranjebaan ter breedte van 2 mm is aangebracht.

De medaille vertoont aan de voorzijde een van kantelen voorziene muur, welke tevens doet denken aan de stedekroon, die bescherming en veiligheid symboliseert. Op deze muur staan de woorden *'Patriae servire libertas'* (het vaderland dienen is vrijheid). Achter de beschermende muur heerst vrijheid, uitgebeeld door een stralenbundel. Voor de geheel gesloten muur kronkelt een slang, zinnebeeld van dreigend gevaar. De keerzijde van de medaille vertoont het Rijkswapen.
De Vrijwilligersmedaille wordt toegekend aan hem/haar die gedurende een tijdvak van tien jaren op basis van een verbintenis vrijwillig een taak op zich heeft genomen bij bijv. de Nationale Reserve, de reservepolitie, de B.B., de Bedrijfszelfbescherming en dergelijke instellingen.

Indien betrokkene een tijdvak van 15, 20, 25 of 30 jaren in zo'n functie is geweest, worden op het medaillelint gespen aangebracht met het aantal jaren in Romeinse cijfers.
Bij de uitreiking van de medaille en de gespen ontvangt de begiftigde tevens een oorkonde van het toekenningsbesluit.

Voorzijde
Militair opgemaakt

Achterzijde
Model medaille

Maquette Maasbruggen Rotterdam 1940 in gebruik gesteld

Op 9 juni 1982 werd in het mariniersmuseum de nieuwe maquette van de Rotterdamse binnenstad, waar in mei 1940 de gevechten plaatsvonden rond de Maasbruggen tussen het Duitse leger en personeel van het korps mariniers en andere Nederlandse krijgsmachtonderdelen, in gebruik genomen.
Na een inleidend verhaal van de commandant van het korps mariniers, generaal-majoor der mariniers J.J.A den Haan, werd luitenant ter zee van vakdiensten 2 o.c. b.d. A. Loontjens verzocht de maquette te onthullen door aan een allemanseidje te trekken, waarna het doek viel.
LTZVK 2OC b.d. Loontjens was ten tijde van het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog 17 jaren oud en heeft als marinier de gevechten van zeer nabij meegemaakt. Het was ook daarom, dat hem werd verzocht deze geschiedenis op schrift te stellen, om uiteindelijk te worden omgewerkt tot een 15 minuten durende geluidsband, die zo beknopt mogelijk de hele geschiedenis aan de bezoeker van het museum verhaalt.
Voor het inspreken van het geluid werd de medewerking verkregen van de Majoor KL b.d. H. van der Putten, bekend van zijn commentaar bij de Taptoe Breda.
De maquette is gemaakt door de heer W.C.J. Schoppen van 'La Grande Armée' in Den Haag, die alvorens aan het werk te beginnen een uitgebreide studie heeft gemaakt van de situatie in 1940 in Rotterdam aan de hand van foto's, plattegronden, tekeningen en ander hem ten dienste staande middelen, teneinde te komen tot een maquette die zo nauwkeu-

rig mogelijk de werkelijke situatie van 1940 weergeeft.
De heer C. Koole, oud marinier, verzorgde de verlichting voor de maquette, zodat tijdens het draaien van de geluidsband, door middel van knoppen, in de maquette de genoemde lokatie kan worden aangegeven door het laten oplichten van een lampje.

OPROEP

Meldt U als 'Vriend van het Mariniersmuseum'. Donatie minimaal *f* 10,- per jaar. U kunt zich opgeven bij:
Secretaris Stichting Vrienden van het Mariniersmuseum, postbus 29038, 3001 GA Rotterdam;
Mariniersmuseum, Maaskade 120, Rotterdam, ook telefonisch: 010-137505;
J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden, tel.: 02159-46037.

M.J. LOHNSTEIN

De strijdkrachten in Suriname: Een beknopt historisch overzicht

Op 15 november 1975 kwam er een eind aan drie eeuwen Nederlandse aanwezigheid in Suriname. Gedurende deze periode had Nederland voorzien in een militaire bezetting. De geschiedenis van dit garnizoen is het onderwerp van dit artikel.

I Onder de Geoctroyeerde Sociëteit van Suriname (1683-1791)

In 1667 werd Suriname door een Zeeuws eskader op de Engelsen veroverd. De Staten van Zeeland verkochten hun verovering in 1683 aan de West-Indische Compagnie. Deze richtte in het zelfde jaar de Geoctroyeerde Sociëteit van Suriname op, waarin de WIC, de stad Amsterdam en C. van Aerssen van Sommelsdyck ieder voor 1/3 deel deelnamen. In de 18de eeuw ontwikkelde Suriname zich tot een bloeiende kolonie. Het voornaamste produkt was de suiker. Het suikerriet werd op plantages verbouwd, die werkten met uit West-Afrika aangevoerde negerslaven. De uit Europese huurlingen samengestelde militaire bezetting werd tot 1683 door de Staten van Zeeland geworven en bekostigd; daarna door de Sociëteit. Deze verhaalde de helft van het onderhoud van het militaire garnizoen evenwel tegen de de bepalingen van de acte van octrooi in op de ingezetenen van de kolonie. Het politieke en militaire oppergezag lag bij de gouverneur.[1]
De sterkte van de troepenmacht bedroeg in 1678 50 man. In 1680 zonden de Staten van Zeeland een versterking van 150 man. Het garnizoen werd in de 18de eeuw geleidelijk vergroot om de kolonie te kunnen beschermen tegen de moord- en rooftochten van de marrons (weggelopen slaven die zich tot bendes verenigd hadden). In 1733 werd de sterkte van de troepenmacht op 400 man gesteld. In 1753 was dit gegroeid tot 6 compagnieën van elk 100 man en een detachement artillerie van 56 hoofden. Eind 1772 was het garnizoen van in totaal 1302 man verdeeld in 2 bataljons infanterie van ieder 6 compagnieën van elk 100 man en het detachement artillerie. In 1786 was het garnizoen 1676 man sterk, waarvan 1143 infanteristen, 166 artilleristen, 5 ingenieurs, 153 jagers, 192 vrijnegers en 17 man van de geneeskundige dienst. Het garnizoen bereikte in 1791 een sterkte van 1864 man.[2]
Het gehalte van deze troepen was laag. Het officierskorps was een heterogeen geheel met een veelal bescheiden ontwikkeling. In 1790 dienden er 34 buitenlanders (meestal Duitsers), 12 Nederlandse en 8 in de kolonie geboren officieren bij de sociëteitstroepen. Een groot deel van deze officieren was wegens hun leeftijd of door ziektes ongeschikt voor de velddienst. Het verblijf op de posten en forten werkte demoraliserend op de troep. Het drankgebruik lag hoog. De verzorging en betaling van de militairen was slecht. In 1668 rebelleerde een deel van het garnizoen, terwijl in 1763 een groep van 42 man overliep naar de opstandige negerslaven in de kolonie

Berbice (nu een deel van de Republiek Guyana).[3]
Naast de sociëteitstroepen was er nog een schutterij ter handhaving van de interne orde en rust. Paramaribo had een schutterij van 3 á 4 compagnieën. Buiten Paramaribo was de schutterij districtsgewijs georganiseerd. Volgens Bosschart was de schutterij *'een korps ambtenaren met een soort militaire organisatie.'* De militaire waarde van deze schutterij was gering.[4]

Tegen de steeds driester optredende marrons werden bospatrouilles uitgezonden onder leiding van officieren van de schutterij. De sociëteitstroepen deden tot 1730 garnizoensdienst. De bospatrouilles waren dure ondernemingen die weinig uithaalden. Na 1730 werden patrouilles samengesteld uit uitsluitend sociëteitstroepen. De resultaten werden er evenwel niet beter op.[5] Daarop besloot de Sociëteit hulptroepen in dienst te nemen: Het Korps Vrijnegers en het Korps Jagers. Het Korps Vrijnegers werd eind 1770 opgericht. Het bestond uit op te roepen kleurlingen en vrijgelaten slaven tussen de 14 en 60 jaar. In 1772 werd het Korps Jagers opgericht. Dit korps werd bemand met speciaal daarvoor gekochte negerslaven. In de omgeving van Paramaribo kregen de jagers een stuk grond voor eigen onderhoud toegewezen. Het Korps Vrijnegers en het Korps Jagers waren gebrekkig georganiseerd en geoefend en klein van omvang. Officieren en onderofficieren van de sociëteitstroepen dienden bij deze korpsen. Het Korps Jagers stond hoog aangeschreven.[6] Naast de oprichting van deze hulptroepen riep de Sociëteit in 1772 voor de tweede maal (de eerste keer was in 1750) de hulp in van troepen van de Staten-Generaal. Deze tweede expeditie onder kolonel L.H. Fourgeoud gelukte het de marrons onder Bonni in 1776 naar Frans Guyana te verdrijven, terwijl de groep rond Baron verder het bos in vluchtte. Na het vertrek van de restanten van de expeditie (ziektes hadden een zeer zware tol geëist) in 1778 keerde Bonni in 1788 naar Suriname terug.[7]
In 1776 was men begonnen orde in de stelselloos opgerichte militaire posten te brengen. Er werd een militair cordon opgebouwd, die het gebied ten oosten van Paramaribo tegen de tochten van de marrons moest beschermen.[8] De marrons kwamen pas tot rust toen er vredesverdragen met hen werden gesloten.
In 1791 droeg de Geoctroyeerde Sociëteit van Suriname het gezag over de kolonie op aan de Republiek. Op militair gebied veranderde er weinig. Het garnizoen bleek niet opgewassen tegen een buitenlandse vijand. In 1799 en 1804 gaf de bezetting zich zonder tegenstand te bieden over aan de Engelsen. De troepen gingen ook nagenoeg geheel in Britse dienst over.[9]

II Onder het Koninkrijk der Nederlanden (1816-1975)

Op 27 februari 1816 kwam Suriname weer onder Nederlands gezag te staan. De voor Suriname bestemde troepen zouden deel blijven uitmaken van het leger in Nederland. Voornoemde troepenmacht bestond uit een bataljon jagers en een compagnie van het 6de Bataljon Artillerie van Linie. Daarnaast waren er aan koloniale korpsen aanwezig: De Compagnie Guides (voormalig Korps Jagers) en het Peloton Invaliden. De Gouverneur was de opperbevelhebber van de in Suriname verblijvende troepen. Volgens het Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849 bedroeg de sterkte van het garnizoen:

	officieren	onderofficieren en manschappen	
Europese troepen			
Bataljon Jagers no 27	18	508	
Compagnie Artillerie	4	169	
Geneeskundig personeel	12	-	
	34		677
Koloniale Korpsen			
Compagnie Guides	4	100	
Geneeskundig personeel	2	-	
Peloton Invaliden	-	26	
	6		126
	40		803

De Europese troepen werden op sterkte gehouden door aanvullingen uit Nederland en door reëngagementen in Suriname zelf. De guides werden in de kolonie geworven en veelal ingezet als roeiers. Het Peloton Invaliden bezat eigenlijk geen militaire waarde. Naast deze troepenmacht was er nog een stedelijke schutterij en een districtsgewijs georganiseerde schutterij. Deze schutterij had tot taak te waken over de interne rust en orde en in tijden van oorlog het militaire garnizoen bij te staan.[10]

In 1863 werd het garnizoen ter voorkoming van ongeregeldheden in verband met de afschaffing van de slavernij tijdelijk met een compagnie mariniers versterkt. Na 1863 werd de sterkte van het garnizoen geleidelijk ingekrompen.

In 1908 bedroeg de sterkte van de militaire bezetting 15 officieren en 292 onderofficieren en manschappen. Opgeheven waren het detachement artillerie (1901), de Compagnie Guides (1862) en het Peloton Invaliden. De troepenmacht was volgens MacKenzie niet in staat Suriname tegen een buitenlandse agressor te verdedigen. *'Zij is derhalve uitsluitend bestemd tot handhaving van binnenlandsche rust en orde.'* Vanaf 1908 tot 1951 zorgde het Nederlandsch Indisch Leger door detachering voor het militaire garnizoen van Suriname.[11]

In augustus 1940 werd de zwakke militaire bezetting van Suriname (volgens Bezemer 161 man sterk, plus enkele compagnieën schutterij) versterkt met enkele mariniers van de Nederlandse Antillen. Dit werd het Detachement Mariniers in Suriname. In 1943 vertrokken de mariniers naar de Verenigde Staten waar begonnen werd met de opbouw van de latere Mariniersbrigade. Met tanks die eigenlijk voor Nederlands-Indië bestemd waren geweest, maar niet meer konden worden afgeleverd, werd in 1942 begonnen met het formeren van het Vechtwagenbataljon. In december 1942 werd de Marine Patrouilledienst Paramaribo opgericht. Deze dienst werd uitgebreid tot 6 kleine patrouilleboten. In het zelfde jaar werden ter bescherming van de bauxietmijnen Amerikaanse troepen in Suriname gestationeerd.[12]

Vanaf februari 1951 tot 25 november 1975 leverde de Koninklijke Landmacht het militaire garnizoen. De Troepenmacht in Suriname (TRIS) bestond uit een versterkt infanteriebataljon van 3 tirailleurscompagnieën en een brigade Koninklijke Marechaussee.

Geraadpleegde werken

1. Bezemer, K.W.L., Verdreven doch niet verslagen, Hilversum 1967.
2. Bosschart, F.G.J., De Troepenmacht in Suriname, Breda 1900.
3. Bijlagen bij de Handelingen van de Staten-Generaal, Zitting 1851-1852.
4. Dorren, C.J.O., De Geschiedenis van het Nederlandsche Korps Mariniers van 1665-1945, Den Haag 1948.
5. MacKenzie, De Landmacht in Suriname in De Militaire Spectator. Tijdschrift voor het leger in Nederland en in de Overzeesche Bezittingen, Jg 81, 1912, p. 780-788 en Jg 82, 1913, p. 13-22.

Noten

1. Bosschart, p. 5-8.
2. MacKenzie, p. 783, 786 en Bosschart, Bijlage VI, VII en XVI.
3. Bosschart, p. 34-51, Dorren, p. 301-302 en MacKenzie, p. 53-54.
4. Bosschart, p. 28-33.
5. Bosschart, p. 54.
6. Bosschart, p. 57-65.
7. Bosschart, p. 66-72.
8. Bosschart, p. 73-75 en MacKenzie, p. 13-14.
9. MacKenzie, p. 13-14.
10. Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849 (Suriname) in Bijlagen bij de Handelingen van de Staten-Generaal, Zitting 1851-1852 p. 206-207.
11. MacKenzie, p. 20-21.
12. Bezemer, p. 326, 360-363 en 400-402 en Dorren, p. 409-411.

Uit het dagboek van Luitenant Donck (XXII)

Dienst binnen het garnizoen Koeta Radja

Donck was nu zo'n zeven weken uit het militaire hospitaal ontslagen en deed weer dienst binnen het garnizoen; eerst lichte werkzaamheden maar in medio juli 1901 alweer exerceren: hij moest toen wel aardig opgeknapt zijn want exercitie te voet in het werkelijk 'bloedhete' Koeta Radja was een inspannende bezigheid in de felle zon op het grote paradeterrein. Het hele 2e Garnizoensbataljon zou er aan te pas komen; maar het liep anders af, want niet alle vier de compagnieën waren van de partij:

'Het bataljon zou vanmorgen exerceren bij Peutjoet, het maar al te grote maar mooie kerkhof. Het regende, maar dat vond ik niets bijzonders. Toen ik met de compagnie daar aan kwam, vond ik het vreemd de andere compagnieën nog niet te zien. Om zeven uur kwam een ordonnans met de order, dat het afgelast was, vanwege de regen. Nota bene: het was alweer droog geworden. Ik marcheerde dus naar huis toe.'

Het was met Donck's conditie goed gegaan en na overleg met zijn kapitein begon hij alweer fikse marsen te maken buiten de hoofdstad in het terrein van de oude Geconcentreerde Linie: het fortificatiestelsel waar binnen onze troepen om politieke redenen zo lang (van 1884 tot 1896) tot een demoraliserende inactiviteit waren gedwongen:

'Het is in de droge tijd; fijn zonnig weer.
Prettige mars langs een gedeelte van de oude linie gemaakt. Deze linie loopt oost en zuid om Koeta Radja. De noordelijke post Kota Pohama grenst aan de zee; de zuidelijke post van de oostlinie is Lam Baroe. De zuidlinie loopt dan tot de Oleh Leh landtong, ook weer aan zee. De posten waren door spoor en tramlijn met elkander verbonden. Voor de beveiliging der posten was het voorterrein tot een diepte van 1 kilometer geraseerd. Nog liggen de landen braak; het maakt een zielige indruk. De posten zijn thans opgeheven en ten dele gesloopt. Ik had dus een stukje geschiedenis gezien.'

Er waren niet meer dan zestien posten in de linie geweest; kleine vestinkjes, compleet met wallen en prikkeldraad, op afstanden van 900 tot 1600 meters van elkaar verwijderd; enkele versterkt met een stuk geschut; afstand tot de hoofdstad 3 à 5 kilometer. Maar nog steeds had Donck zijn bagage niet terug.

'Dr Lebbe schreef mij een briefkaart, meldende dat hij mijn goed dat nog op Sigli was, met een soldaat had meegegeven die naar het hospitaal was gezonden. Dat was een week geleden. Bij navraag bleek dat men in het hospitaal dit goed in het magazijn had opgelegd. Ook vriendelijk om mij daar geen bericht van te zenden!'

Op 20 juli was het was zover: na ruim 1½ maand waren de spullen terecht:

''s Middags thuis komende was mijn rommeltje er. Mijn bed was het eerst aan de beurt om opgezet te worden. Pakte verder alles uit, maar toen was het tijd om naar de soos te gaan. Er was fuif in verband met het vertrek van enige lui naar Holland en van anderen die naar Samalanga zijn weggeplaatst, waar enkele spoorwegbivaks opgezet worden.'

De genoemde spoorwegbivaks in de streek van Samalanga - nog oostelijker dan Sigli aan de Noordkust gelegen - waren daar voor de aanleg van de Atjeh-tram opgezet; de werkzaamheden moesten door militairen worden beschermd tegen aanslagen en sabotage van de verzetspartij.

Donck, iemand die echt niet stil kon zitten, was inmiddels ook alweer lid geworden van de kegelclub benevens van de toneelvereniging en was nu ook aan het fietsen geslagen. Ditr was uiteraard erg practisch omdat de vier compagnieën van het bataljon en het hotel kilometers ver uiteen lagen; lopen zou te veel tijd kosten en steeds maar weer met een huurrijtuigje (de taxi van toen) rijden zou te kostbaar worden:

'Enige zaken geregeld van mijn buurman, die vanmorgen weer naar buiten gaat. Ik heb zijn rijwiel in gebruik. In de middag geprobeerd te fietsen; kostte nogal veel inspanningen; geheel de oude ben ik nog niet. Ook mijn kapitein is overgeplaatst en daar ik de enige luitenant bij de compagnie ben, moet ik nu alles zelf doen. Hij gaat naar Pedir.
Alles gaat hier 'per omgaande', . . . alleen je barang (bagage) niet. Hoor je vandaag dat je overgeplaatst bent, dan gaat morgen de boot al. Drie dagen later is 1e luitenant Malga, een oudere tijdgenoot van de H.C. (Hoofd Cursus) naar onze compagnie overge-

plaatst; hij zal dus het commando overnemen.'
In het garnizoen kreeg onze luitenant, zoals gebruikelijk in het oude KNIL, ook de nodige garnizoensdiensten te verrichten: alle luitenants rouleerden volgens een schema voor het doen van een gecombineerde taak: als officier van piket controleren of alle wachten in het garnizoen wel hun plicht deden en verder het toezicht op de vivres-leveranties van een aannemer 'en gros' voor het hele garnizoen. Dit massale aanleveren van vooral groenten, brood en vlees geschiedde dagelijks, hetzij bij de leverancier thuis hetzij bij de hoofdwacht: men noemde het 'fourageren'. Waren de hoeveelheden juist bevonden en had de luitenant de bonnen voor accoord getekend, dan spoedden de diverse bataljonsfouriers zich met hun keukenkoelies op gehuurde ossekarren naar de kampementen om het voedsel verder te verdelen en te laten bereiden:

'Ik kwam om vijf uur 's avonds in piket. Je moet dan om vijf uur fourageren. 's Avonds was het kinderavond in de soos. Na tafel bracht een hankow of tjeriska mij naar huis. De loper komt altijd bij het fourageren en rijdt dan 's nachts de officier van piket op zijn ronden langs de posten en wachten. Je bestelt hem op het gewenste uur; je kunt gerust slagen, want hij haalt je desnoods uit bed.
Om half twee in de nacht riep hij mij; om drie uur was ik weer terug. Een tiental wachten had ik te visiteren. Om half acht 's morgens nogmaals de ronde gemaakt. Om negen vuur vlees fourageren.'

We lazen een tweetal vreemde woorden die beide een huurrijtuigje met een of twee paarden bespannen aanduidden. Dat vehikel was dan door de dienst gehuurd en betaald (een soort dienst-taxi dus), terwijl er een vast inheemse burger functionaris bij was, de 'loper'. Deze vaste koetsier wist alle luitenants te wonen en zorgde er voor dat zij zich in de nacht niet versliepen. Sterke verhalen in het garnizoen - zo bezwoer een Atjeh collega veteraan ons nog onlangs - zeiden dat er officieren waren die vanuit de soos de ronden moesten maken, maar die liever aan de borreltafel bleven zitten en, bij nacht, hun kepi voor het raampje van het vehikel bevestigden. De koetsier, zijn paard en de kar reden dan een nep-ronde langs de posten en wachten. Die goede oude tijd toch!

Op vrijdag 2 augustus 1901 was het de verjaardag van een Oranje telg, koningin Emma:

'Vijf uur reveille. Om half zeven parade in groot tenue ter viering van de verjaardag van onze Koningin Moeder. Na afloop van de parade kunnen de officieren die geen dienst hebben in politiek gekleed gaan. Zij die wèl dienst hebben, dus de officieren van de week, moeten tot vier uur in groot tenue zijn. Ik behoor tot de laatsten want nog steeds ben ik alleen bij de compagnie.'

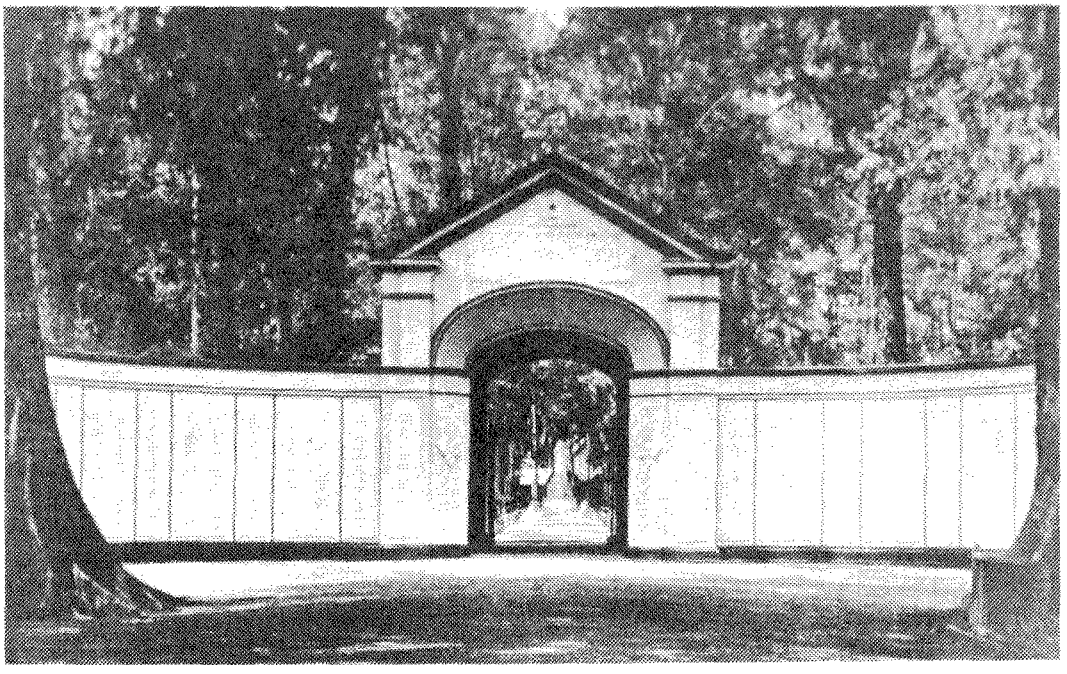
Tot een vijftal jaren voor de 2e Wereldoorlog wrden in Indië de parades in 'groot tenue' gehouden, compleet in zwarte uniformen met alle pluimen en kwasten, sabels en sjerpen; ook de manschappen waren dan in de zwarte uniformen. Dat er op de zonovergoten paradeterreinen een stevig druppeltje getranspireerd werd, behoeft hier geen nader betoog. En heden ten dage weten we ons geen raad met de term 'in politiek gekleed gaan'; het betekent dat men simpelweg in burger gekleed mocht zijn: in civiel dus. Ook deze term was toen alweer verbasterd en het kampements-jargon sprak van 'in postiek' . . .

Het waarnemen van het commando van een compagnie was ook weer in zoverre gunstig dat Donck zich goed kon inwerken in de papieren regels van het KNIL die hemelsbreed verschillen met die van de KL in die dagen. Voorts was Donck de enige officier bij de compagnie en was dus alles tegelijk: commandant en doorlopend in de weekdienst ook nog. Dat was dan weer ongustig want in de broeikas van Koeta Radja tot vier uur in de middag (tot na het middagappèl) in groot tenue lopen was natuurlijk geen onverdeeld genoegen. Intussen kwam hij op zakelijk gebied tot een practische overeenkomst met een mede vrijgezel-collega:

'Koole en ik hebben besloten samen menage te voeren; voorlopig eten wij bij hem. Dit zal voordeliger zijn, ook al omdat het hotel ver van ons kampement af ligt; bij regen moet je dan van een sado gebruik maken (tweewielig huurrijtuigje met een paardje).'

Ook op zaterdagen werd in die dagen - uiteraard - gewoon dienst gedaan; het was op zo'n zaterdag dat Donck bij zijn chef werd ontboden:

''s Morgens werd ik op het bureau van de bataljonscommandant geroepen, die mij de vraag stelde of ik mij sterk genoeg gevoelde weer 'naar buiten' te gaan. Daar ik mij werkelijk weer fit genoeg gevoelde, zeide ik 'Ja'. Er scheen dus iets in de lucht te hangen; reeds dacht ik er over mijn boeltje weer in te pakken.

De toegangspoort van het kerkhof Peutjoet te Koeta Radja: ook aan de binnenzijde van de poort staan de namen van de gevallen militairen. Op de achtergrond het marechaussee-monument. Voor de 2e Wereldoorlog was de begraafplaats nog beschaduwd door talloze hoge bomen. Heden ten dage staat de poort er nog; de bomen zijn in de woelige dagen gekapt; thans staan er nieuwe, pas geplante bomen. Peutjoet is nu in volle restauratie. (Foto Gedenkboek Korps Marechaussee, A. Doup, Medan 1940)

Weliswaar ben ik 8 juli pas uit het hospitaal gekomen en is de tijd van drie maanden nog lang niet om. In de soos vernam ik dat een peloton van de 3e compagnie van het 12e Bataljon naar Samalanga moest. Een officier die wel geschikt voor de dienst te velde was, had zich ziek gemeld en nu zocht men naar een andere officier.'

Maar even later bleken de zaken toch anders te zitten:

'Het bleek dat de geneeskundige dienst zich tegen mijn vertrek had verzet. Ik was daar eerst wat boos over, maar de dokter wist mij te overtuigen dat zij hun plicht jegens mij hadden, alhoewel zij het wel hadden gewaardeerd dat ik mij had opgegeven en mijn houding heel wat nobeler vonden dan van de bewuste collega. En van mijn eigen dokter vernam ik nadien dat het stafbureau de vraag gesteld had of luiteant Donck weer naar buiten kon gaan. De dokter heeft toen geantwoord, dat als ik eind augustus nog zo goed was als thans, men geen bezwaar had. In september zal ik dus wel verdwijnen. Men heeft een groot gebrek aan officieren.'

In deze dagen bezocht onze luitenant eens zijn collega's die in het hospitaal lagen. Zijn eigen nu verbeterde ziektebeeld en alle gevallen die hij op de ziekenzalen aanschouwde maakte hem wat zorgzamer ten opzichte van zijn eigen welzijn: tevoren, als patrouilleloper in de Pedir had hij steeds gedacht alles fysiek wel aan te kunnen; nu was hij op een haar na, bijna zelf uit Atjeh naar elders geëvacueerd geworden:

'De luidjes in het hospitaal bezocht; dat doe ik zo om de twee weken. Afscheid genomen van makkers daar die geëvacueerd worden. Ik ben toch blij dat ik op Atjeh gebleven ben.

Atjeh is het land waar vrijwel alle officieren passeren, zodat je vele oude makkers ontmoet en met nieuwe kennis maakt. Er waait in de laatste dagen in de vooravond een koele, ja koude wind; later op de avond wordt het dan weer zoel. Die nachten op Pedir welke ik slapend op de grond doorbracht en ook op patrouille, hebben mij de das omgedaan. Als ik weer naar buiten ga, zal ik voorzichtiger zijn, of liever gezegd, mij meer tegen eigenwijsheid van kapiteins verzetten.'

Voorshand bleef Donck dus nog even in de hoofdstad in garnizoen en ging voort met het doen van allerlei soorten van garnizoensdiensten: brandspuit, krijgsraad en ook een droe-

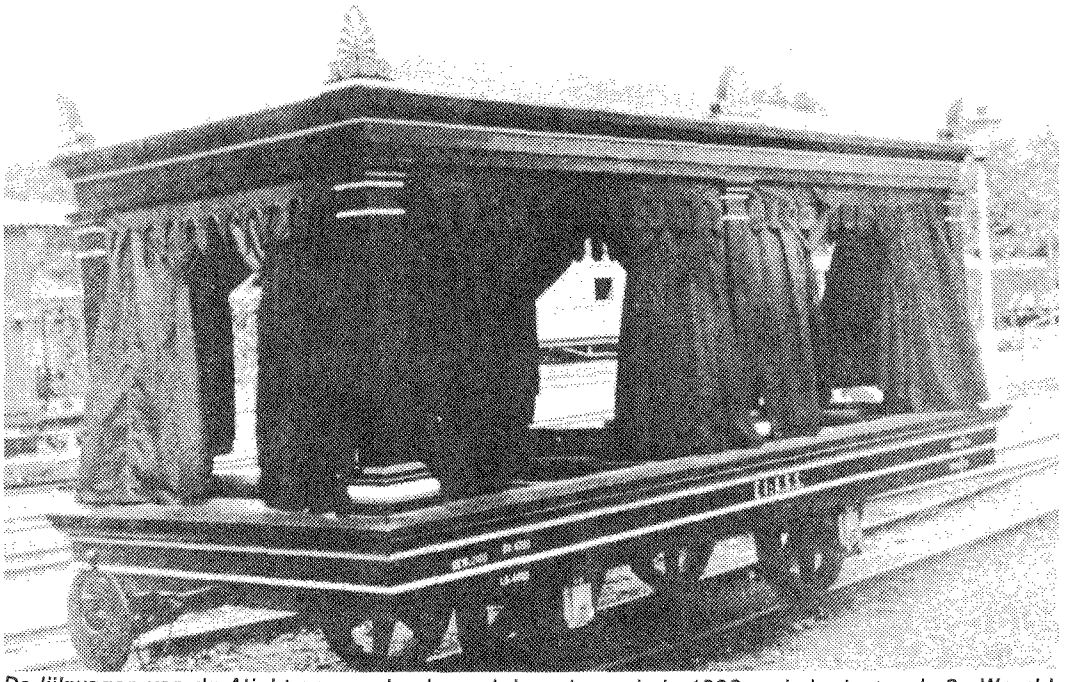
vige plechtigheid:
'Als brandspuitmeester had ik mijn bataljonscommandant gemeld dat ik wel een mooie spuit had maar dat het ding toch niet deugde.
Vanmorgen moest ik naar de geniewerkplaats om mij te overtuigen dat de spuit thans in orde was. Ik wilde mij daarvan natuurlijk overtuigen, maar toen bleek dat de slangen niet tegen de waterdruk bestand waren, zodat ik nieuwe kreeg. Thans kan ik er mee voor de dag komen.
's Morgens schijf geschoten. Daarna mij in het zwart gekleed omdat ik zitting had in de krijgsraad. Was de jongste en had dus ná lezing van de stukken het eerste woord.
Een sergeant-majoor in garnizoen op de oostkust, had bij een schietoefening met revolver, de baancommandant, een adjudant onderofficier, in de duim geschoten. Aan de hand van het reglement toonde ik aan, dat de baancommandant de grootste schuld had, daar deze had nagelaten de nodige voorzieningen te treffen. Weliswaar had de sergeant-majoor dit kunnen weten, maar de grootste verantwoording droeg tòch de baancommandant.
Tegen de eis van de auditeur-militair, kreeg beklaagde de lichtste straf. Ik had dus succes gehad.
Ik ontmoette in de soos dr Böttger, de voormalige medicus van Pangkal Pinang op Bangka. Hij zit in Meureudoë, maar had een overste colonnecommandant te Samalanga die zwaar ziek is, met nog andere zieken naar Koeta Radja gebracht. Hij blijft enige dagen hier.'

Al ras bleek dat het overbrengen van de ernstig zieke luitenant-kolonel J.P. Meijer niet had mogen baten, want hij overleed kort na aankomst in het militaire hospitaal. Zoals te doen gebruikelijk in de tropen, was de begrafenis met militaire eer nog op de sterfdag zelve.

Het ereveld Peutjoet

Indien er in Koeta Radja één plekje was dat daar in de harten van alle militairen een wel zeer bijzondere plaats innam, dan was dat wel de indrukwekkende begraafplaats Peutjoet, gelegen in het zuidwestelijk deel van de hoofdstad, op een paar honderd meter west van de plaats van de voormalige kraton van de sultans. Vlak noord daarvan was het parade- en exercitieterrein van het garnizoen.
Een militaire begrafenis voor een hoofdofficier was - zeker in de tijd rond de eeuwwisseling - een plechtigheid van formaat. We lezen nu wat luitenant Donck er van noteerde:
'In de middag naar het kerkhof Peutjoet om de overleden overste Meijer de laatste eer te bewijzen. Hij was de overste, die kort geleden, zo zwaar ziek uit Samalangan was gekomen.
De kolonel van der Dussen (militair Commandant in Atjeh) sprak het eerst; daarna de dominee. Alle officieren in groot tenue behalve generaal van Heutsz, die in kleine tenue zonder sabel was. Maakte geen prettige indruk.
De ingang van het kerkhof is bijzonder indrukwekkend. Waaiersgewijs staan de muren waarin zwart marmeren platen zijn ingesloten, waarop met gouden letters de namen der gesneuvelden of aan hun wonden overledenen, zijn gebeiteld. Het begint met het jaar 1873. Een groot aantal namen staat daar; Atjeh heeft al vele offers gevraagd; nog meerdere zullen volgen.
De troepen waren afdelingsgewijs gekomen, daar de trein met het stoffelijk overschot tot aan het kerkhof rijdt. Men heeft dus geen stoet in de plaats.'

Deze situatie vraagt om een nadere uiteenzetting: welnu, van af het hoofdtracé van de Atjeh-stoomtram dat dwars door de hoofdstad liep, waren twee korte zijtakken gebouwd. Eén daarvan kennen we al, dat was de tak die naar het grote militaire hospitaal ging (Donck reed er binnen in een trein met gewonden); de andere afsplitsing ging rechtstreeks naar het militaire ereveld Peutjoet. En inderdaad reden de doden óók over de rails naar de begraafplaats. Werkelijk een unicum. . . Er was in die tijd voor dit doel zelfs een speciale tramwagon, de lijkwagen van de Atjehtram. En wat Donck nu in zijn dagboek memoreerde was volkomen juist: men had geen begrafenisstoeten in de straten van de stad zelf. Misschien wel erg tactisch en piëteitsvol gezien, want juist in dié dagen waren er zoveel doden want op Peutjoet rusten ruim 2200 onzer militairen en ook hun gezinsleden. Steeds weer begrafenisstoeten door de stad, dat zou toen zeker te deprimerend hebben gewerkt.
En er moet ook nog een uitwijding komen als vervolg op de dagboek-notitie dat iets in de tenue van de generaal van Heutz geen prettige indruk gemaakt zou hebben. De dagboekschrijver moest reeds enkele dagen later een geheel tegengestelde aantekening maken over zijn hoogste chef daar in het noorden van Sumatra, de Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden.

De lijkwagen van de Atjehtram werd gebouwd door de genie in 1892 en is kort voor de 2e Wereldoorlog, toen hij al lang buiten gebruik was, ter beschikking gesteld van het Atjehsch Leger Museum. De gesneuvelde en overleden militairen werden van de posten van de geconcentreerde linie en van het Militaire Hospitaal (en ook later van uit de buurt van Koeta Radja) in deze lijkwagen naar het kerkhof Peutjoet vervoerd. (Foto Gedenkboek Korps Marechaussee, A. Doup, Medan 1940)

Hier volgt een passage die ons Van Heutsz als mens eens goed laat zien:

'De generaal van Heutsz heeft de oudste dochter van wijlen overste Meijer bij hem thuis genomen. Verder heeft hij de zorg van de oudste zoon op zich genomen; deze jongeman is cadet, over een jaar is deze klaar. Mooie daad van de generaal. De weduwe heeft nu maar drie kinderen tot haar zorg.'

In het Indië van die tijd kwam het meermalen voor dat vrienden van de overledenen de zorg overnamen voor één of meer van diens kinderen. De dood waarde daar toen relatief meer rond dan men zou denken; de oorlogstoestand, de epidemieën en de beperkte reikwijdte van de medische hulp; allemaal factoren die destijds zwaar telden. Ook de sociale voorzieningen voor weduwen en wezen stelden nog niet veel voor.

En - moeten wij hier weer aan toe voegen - aan dit verhaal rijgt zich (helaas) een vervolg; iets tragisch maar ook weer zo geheel in de stijl van die dagen in Atjeh. Want die oudste dochter van overste Meijer zou binnen een jaar al in het huwelijk gaan treden met een jonge luitenant uit het garnizoen; een onbevreesd leider, reeds begiftigd met een eervolle vermelding en al Ridder MWO-4. Het huwelijk moest worden uitgesteld omdat hij met een expeditie mee moest. Daar sneuvelde hij; de kist met zijn stoffelijk hulsel kwam in de haven van Koeta Radja aan. En Van Heutsz kreeg een van zijn zwaarste taken als militair om dit drama thuis te onthullen aan het nog niet wetende bruidje.[2]

Nog steeds niet naar een buitenpost

Donck voelde zich naarmate de tijd voortging steeds fitter worden, hetgeen ook al bleek tijdens een flinke fietstocht naar de kust:

''s Avonds op de fiets met enige lui naar Oleh-Leue, waar de 'Albatros' lag, waarmede vier makkers naar Samalangan zouden gaan. Een gezellige avond daar doorgebracht.'

Ongetwijfeld een goede training; niet ver, nog geen 5 kilometer heen en dan weer terug, maar wel over een simpele landweg en dat in het duister. Een bewijs ook weer dat het geheel veilig was buiten de hoofdstad voor enkele fietsende militairen in uitgaanstenue. De volgende dag nam Donck zelf het initia-

tief en vroeg zijn commandant om een plaats buiten het garnizoen:

'Vanmorgen op het rapport de bataljonscommandant medegedeeld dat ik van heden af weer voor de velddienst geschikt ben. Ik vertelde hem dat ik plaatsing bij het 3e Bataljon wilde vragen. Dit bataljon ligt in Koeta Radja maar wordt zo nu en dan gebruikt voor grotere ondernemingen. Mijn majoor raadde het mij af; laat het maar aan het toeval over waar je heen gaat.'

De bataljonscommandant had blijkbaar ook andere plannen met hem, maar toch weer wel in het garnizoen en nog niet daar buiten.

'Toen ik vanmorgen in het Auditie gebouw voor een gerechtelijk onderzoek werkte, ontving ik de opdracht om na afloop op de compagnie op Pendeti onder mijn bevelen te nemen, want de luitenant commandant van die compagnie is ziek; de daar aanwezige onderluitenant mag geen compagnie commanderen. Ik blijf echter te Koete Alam wonen. Dit is tevens een aanwijzing dat ik wel niet spoedig naar 'buiten' zal gaan, daar ook bij het Garnizoens Bataljon te weinig luitenants zijn. Als je nu nagaat dat ongeveer 100 officieren van het Nederlandse leger in Indië gedetacheerd zijn, kan men wel nagaan, dat Indië heel wat officieren verslindt.'

De plaatsing bij de compagnie in het Penditi kampement in de hoofdstad ging een paar dagen later, 28 augustus, vaste vormen aannemen; er zat ook alweer een plaatselijke verhuizing in de lucht. Nu, een verhuizing, daar was Donck zoetjesaan immuun voor geworden. Als het nou maar een goedkoop huis werd wat hem zou worden aangewezen, dan was dat ook al goed. En na enkele dagen bleek dat het op dit gebied wel mee zat:

'Eerst op het rapport bij de majoor; toen naar mijn nieuwe compagnie; daar kreeg ik bericht of ik weer bij de majoor wilde komen. Het zijn zo van die geduchte afstanden. Verschillende zaken besproken en tenslotte werd ik voor goed naar Penditi overgeplaatst.
Op 1 september wordt mij dáár een huis aangewezen dat een huurwaarde van f 30,- heeft. Het gevolg zal zijn dat Koole en ik geen menage samen meer kunnen voeren, daarvoor zijn de afstanden te groot.'

De afstanden binnen het garnizoen van Koeta Radja - we constateerden dat reeds - waren inderdaad groot. Het garnizoensbataljon van de majoor Gallas lag met zijn vier compagnieën om tactische redenen erg verspreid over de hoofdstad. De officieren en de buitenwonende kaderleden moesten vanzelfsprekend ook vlak bij de compagnie wonen; bij alarm zou men dan meteen bij de troep zijn.

Tussen Doncks huidige en volgende huis en tussen zijn oude en nieuwe compagnie lag alweer een afstand van bijna 2 kilometer, want men moest bij verplaatsing steeds over de Demmeni brug om de Kroeng Atjeh (een brede rivier) over te komen.

Hoe Donck zich telkens verplaatste, schrijft hij niet, maar wij nemen aan dat hij dit op de fiets zal hebben gedaan die hij toch immers van een collega in bruikleen had.

Enerzijds wat vreemd alweer te moeten verhuizen; hij was er nog pas op 8 juli in getrokken. En samen menage voeren was altijd voordeliger. Maar nu had hij een huis dat stukken goedkoper was, het vorige deed *f* 70,-

Overigens was verhuizen voor een vrijgezel met nauwelijks bagage of huisraad natuurlijk een peuleschil.

In dat nieuwe huis zou hij maar 1½ maand zitten. Maar hoe dat zal lopen (natuurlijk een overplaatsing naar 'buiten') vernemen wij in de volgende aflevering van fragmenten uit het dagboek.

Noten:

1. Een recent gebeuren op diezelfde begraafplaats Peutjoet is nog kort geleden besproken in Mars et Historia nr 5 van 1978 (herbegrafenis gen-maj. Köhler in 1978).
2. H.C. Zendgraaf, 'Atjeh', Kon. Drukkerij de Unie, Batavia 1938, blz. 56 e.v.

(wordt vervolgd)

W.E. van POPTA

Hoogst ernstige schending der Onzijdigheid (3-slot)

Diplomatie op hoog niveau

Het goudschip Renate Leonhardt

De Renate Leonhardt, een van de schepen van het tweede Duitse konvooi, strandde - zoals we in het eerste artikel vertelden - nabij Kamperduin 16 juli 1917. Het schip werd de 18de vlot gesleept en stoomde onder begeleiding van sleepboten en één van Hr Ms torpedoboten terug naar IJmuiden. Vervolgens ging het schip naar Amsterdam voor de nodige reparaties. De 14de augustus werd de hoofdstedelijke haven verlaten, terug naar IJmuiden. Eerst op 22 augustus liep het schip de pieren uit.

De volgende dag, ter hoogte van Den Helder, strandde de Renate in het Schulpengat, werd vlotgebracht, vervolgde haar reis. Een Britse duikboot, die op zee op haar lag te wachten, bracht de Renate Leonhardt tot zinken, waarbij enige opvarenden om het leven kwamen. De overige bemanning werd door schepen van de Koninklijke Marine gered en aan land gebracht.

Op een kaart van Texel, de Noordzee en omgeving is het gezonken wrak in tekening gebracht. Jaren hoorde men niets meer over het wrak.

In de eerste helft van de jaren vijftig kwam het verhaal boven water als zouden in genoemd schip, behalve cokes, ook kistjes met goud zijn geladen. Als aantal werd 454 kistjes genoemd. Hoe zo'n verhaal wereldkundig wordt, is een klein kunstje. Eén man hoeft het maar te opperen, een of twee van de opvarenden vertellen, dat in het tussendek kistjes gestouwd werden. Volgens verhalen is met meer schepen die ten onder gingen, goud verloren gegaan. De Lusitania moet goud aan boord hebben gehad; van de Tubantia wordt ook zoiets verteld.

Echter het vermeende goud aan boord van de Renate Leonhardt werd blijkbaar serieus genomen. Er werd een Vereniging opgericht genaamd de Coöperatieve Bergings Vereeniging Renate Leonhardt A.S., gevestigd te Wijde Wormer. Aandelen werden verkocht ter waarde variërende van *f* 25,- tot *f* 1000,-. In IJmuiden werd een duikerklok gemaakt, die boven het wrak zou worden neergelaten en vastgezet, waardoor duikers binnen in het schip zich van het goud konden vergewissen. Ik meen, dat het zo ver niet is gekomen. In ieder geval is er geen goud gevonden. Hoe zou het ook, daar dagelijks de normale treinverbinding tussen Nederland en Duitsland in tact was. De Duitse regering zou er niet over gepiekerd hebben midden in de zomer een schip met een goudzending de Noordzee over te sturen. Trouwens, zoals we zeggen, de Renate Leonhardt ging niet naar Duitsland, maar naar een Deense haven, in charter voor de rederij Det Danske Kulkompagni A/S in Kopenhagen.

De diplomatie

Het militaire antwoord van de Nederlandse regering op de Britse overval door de Koninklijke Marine uitgevoerd - al of niet in dank aanvaard - was slechts een formele daad, uitgevoerd tot handhaving van onze neutraliteit. Bij aankomst van het Nederlandse smaldeel bij Kamperduin waren de Britse zeestrijdkrachten met hun buit aan Duitse schepen op weg naar Engeland. Het Nederlandse smaldeel had hen letterlijk 'voor het nakijken'. De Koninklijke Marine zou nooit de strijd met de Britten zijn aangegaan, al zouden zich onder de prijzen Nederlandse schepen hebben bevonden.

Tijdens de mobilisatie waren Nederlandse koopvaardijschepen ook niet bewapend.

Evenmin sleepboten die in de Noordzee konvooidiensten verrichtten, waren niet van geschut voorzien. De Koninklijke Marine konvoyeerde geen Nederlands koopvaardijschip, met uitzondering van twee gevallen: in maart 1918 werden vier Nederlandse passagiersschepen, komende van de Pacific op weg naar Java, door eenheden van het Nederlands

eskader in Oost-Indië gekonvoyeerd. Een tweede geval, ook in 1918, was ter begeleiding van het s.s. Noordam van Rotterdam naar Java. Het konvooi bestond uit een pantserschip (commodore-schip), een hulpkruiser en een kolenboot. Het geheel is een politieke 'flop' geweest en de reis ging met veel verdriet gepaard. Ik ga hier verder niet op in.
Ik bepaal mij tot de diplomatie. In het bekende werk: *'Handboek van het Volkenrecht'*, deel II, schrijft professor mr P.A.François, dat de 'vergoeding van schade de enige wijze is waardoor aan neutrale mogendheden genoegdoening kan worden verschaft voor de inbreuk op haar rechten.'
Voor ik over het resultaat van het diplomatiek overleg inzake de Britse overval bij Petten en Kamperduin inga, wil ik de mening van de hoogleraar in het Volkenrecht met enkele voorbeelden illustreren.
Ik denk aan de ondergang van het Nederlands s.s. Tubantia 16 maart 1916 in de Noordzee tot zinken gebracht door de Duitse onderzeeboot UB 13.
Op 13 september 1916 deelde de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken aan de Duitse regering mede, het incident van de Tubantia te onderwerpen aan een internationale commissie van enquête, overeenkomstig de bepalingen van het Verdrag voor Vredelievende Beslechting van Internationale Geschillen. De Duitse regering die dit voorstel aanvaardde, wenste echter een internationaal onderzoek te doen plaats hebben na de oorlog. Op 22 februari 1922 kwam het rapport van de Internationale Commissie van Ondergang van het s.s. Tubantia. Op 27 februari volgde de uitspraak. De Duitse regering verklaarde zich aan de uitspraak te houden. De schadevergoeding werd in geld uitbetaald, *f* 3.500.000,-.

Een tweede voorbeeld. De 22ste februari 1917 werden zeven Nederlandse schepen getorpedeerd op grond van de door Duitsland afgekondigde onbeperkte duikbootoorlog. Van de zeven schepen die door Z.M. U 21 werden aangezegd tot zinken te worden gebracht, is één schip blijven drijven en in Falmouth binnengebracht. De Duitse commandant beweerde in dit geval niets te weten van een overeenkomst tussen de Nederlandse en de Duitse regering over vrijgeleide der schepen.
Het diplomatiek overleg tussen de Nederlandse en Duitse instanties heeft tot resultaat gehad, dat Duitsland in ruil voor de getorpedeerde en gezonken schepen zes gelijkwaardige schepen moest geven, welke tijdens de eerste wereldoorlog in havens van Nederlands-Indië hun toevlucht hadden gezocht. Deze vrachtboten werden over de belanghebbende rederijen verdeeld.
Nederland moest aan Duitsland de verkregen verzekeringssom uitbetalen, *f* 13.629.000,-. Duitsland zegde aan de schepelingen schadevergoeding toe. Het was na de oorlog, dat bedoelde Duitse koopvaarders onder Nederlandse vlag kwamen.
In de zaak van de Britse overval onder de Nederlandse kust ging het om schepen èn om beschadiging van onze kuststrook. De Nederlandse regering heeft, door tussenkomst van H.M. gezant in Londen, de zaak aan de Britse overheid voorgelegd. Het *'Oranjeboek'* 1922 licht ons over dit diplomatieke steekspel op hoog niveau uitvoerig in. De Britse regering erkende de beschieting der Duitse schepen Lavinia en Renate Leonhardt als te zijn geschied binnen de Nederlandse territoriale wateren. Zij bood daarvoor haar verontschuldiging aan, maar zij was niet bereid schadevergoeding te betalen. Het prijsmaken en naar Engeland voeren van vier Duitse schepen werd door de Britse regering bestreden als te zijn geschied binnen de Nederlandse territoriale wateren. De Nederlandse regering heeft zich tegen deze zienswijze verzet. Wel zegden de Britten vergoeding toe van schade aan de Nederlandse kuststrook.
Op 13 februari 1922 werd door de Privy Counsel de einduitspraak gedaan. Volgens dit College moesten twee prijsgemaakte schepen, de Breitzig en de Heinz Blumberg aan Duitsland worden teruggegeven. Voorts werd bepaald, dat aan de Duitsers moest worden betaald de geschatte waarde van de schepen Pellworm en Maria Horn, benevens een uitkering van schade toegebracht aan de schepen Lavinia en Renate Leonhardt, toen zij aan de grond zaten.
Voor de Nederlandse regering was het een diplomatiek succes, als genoegdoening voor de inbreuk op haar neutrale rechten.

MILITAIRE GEDENKTEKENS (9)

Correctie: de Heer C. Reitsma, conservator van het Verzetsmuseum Friesland te Leeuwarden, was zo vriendelijk mij op een fout te wijzen betreffende gedenkteken nummer 112, Emmeloord. Het Herman Visserplein moet zijn het Harmen Visserplein (Schuilnaam Oom Willem).

148. **Den Haag.** Plaats. Vóór het standbeeld van Johan de Witt. Ronde steen met insnijdingen veroorzaakt door sabelhouwen. Hier zou op 30 december 1392 Aleida van Poelgeest en Willem Cuser, hofmeester van Hertog Albrecht van Beieren door Hoekse edelen zijn vermoord, toen zij zich na een feestje op het Binnenhof naar haar huis aan de Papenstraat begaven. Aleida was een gunsteling van Albrecht en had hem weten over te halen de Kabeljauwse kant te kiezen hoewel hij eerst Hoeks was.

149. **Den Haag.** Vóór het paleis Noordeinde. Ruiterstandbeeld van Prins Willem van Oranje, overl. 10 juli 1584. Vervaardigd door Graaf van Nieuwerkerke te Parijs. Onthuld op 17 november 1845.

150. **Den Haag.** Binnenhof. Op muur 1e Kamer. Gedenkplaat met opschrift:

De
Voormalige hofkapel
in
MDCCCLXXIX
In de kelders dezer kapel
zijn de grafstenen
van
Graven en Gravinnen
van
Holland
en werd het lijk
van
Johan van Oldebarneveld
den XIV mei
MDCXIX
bijgezet.

151. **Den Haag.** Grote of St Jacobskerk. Standbeeld en Praalgraf van Luit.-Admiraal Jacob Baron van Wassenaer van Obdam, overl. 13 juni 1665 te Lowestoft. Hij overleed in een zeegevecht tegen de Engelsen toen zijn schip in de lucht vloog. Opschrift op zijn graf:

'Wie ooit ter bedevaart mocht gaan
Waar Wassenaer's praalgraf rijst
Wijde aan zijn deugd een dankbre traan
En volg hem op de gloriebaan
Wen 't lot dit pad hem wijst
Hij stierf in zijn 55e levensjaar.'

152. **Den Haag.** In het paleis Noordeinde. Een geschenk van het Nederlandse leger aan Koning Willem III en Koningin Emma, n.a.v. hun huwelijk op 7-1-1879. Voorstellende een beeld staande met zwaard in de rechterhand en schild aan de linker arm. Op een vaandel de opschriften:

Nieuwpoort
Malplaquet
Waterloo
Leuven

153. **Den Haag.** Scheveningen, boulevard. Monument 'Het Vaderland Getrouwe'. Voor de slachtoffers van de Kon. Marine en de Kon. Landmacht gedurende de mobilisatie 1914-1918. Onthuld op 20-9-1921 door H.M. Koningin Wilhelmina. Opgericht door de Ned. Ver. 'Ons Leger' samen met de Kon. Ver. 'Onze Vloot'. 'Ons Leger' werd bij deze gelegenheid 'Koninklijk'. Architect: D. Roosenburg. Beeldhouwer: Toon Dupuis. Ingebeiteld: *'Hulde aan de gemobiliseerde Land-Zeemacht. Augustus 1914 november 1918. Het Vaderlandt Ghetrouwe.'* Generaal C.J. Snijders was gedurende deze mobilisatie Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht. Toen hij 80 jaar werd is op dit monument een bronzen

plaat met zijn afbeelding aangebracht.

154. **Den Haag.** Scheveningen. Scheveningse Bosje tegenover de Frankenslag. Monument voor de Scheveningse vissers die tijdens W.O. I 1914-1918 door oorlogsgeweld om het leven kwamen, tussen de jaren 1914 en 1920. Aan verliezen: 999 man en 190 schepen.

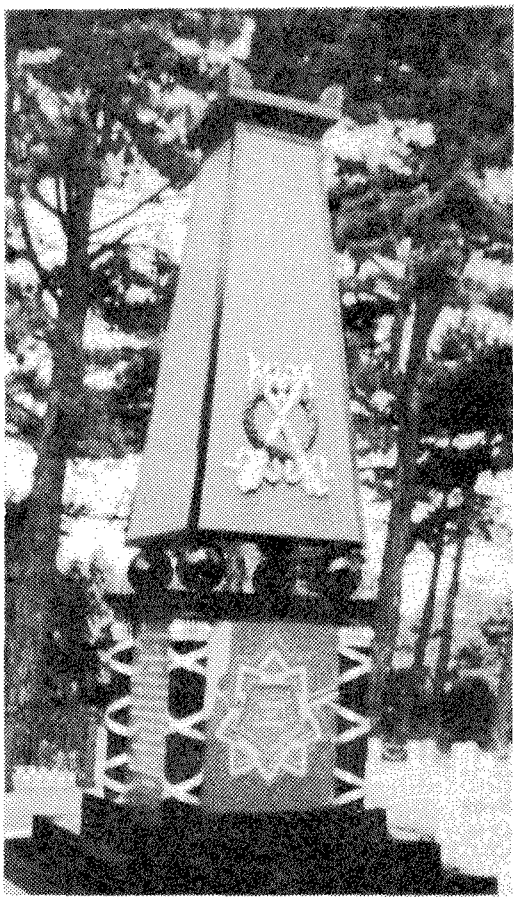
155. **Den Haag.** Thomsonplein. Monument Majoor L.J.W.K. Thomson, MWO-4e klasse. Hij was met toestemming van H.M. de Koningin in 1914 tijdelijk overgegaan in dienst van de Vorst van Albanië en belast met de reorganisatie van het leger aldaar. Op 15 juni 1914 werd hij door een schot getroffen en overleed te Durazzo. Het monument werd opgericht in 1921 en draagt zijn eigen woorden: *'Wie degelijk legerhervormer wil zijn, moet beseffen dat leger en volk elkander hebben te naderen.'* (Zie ook het artikel van Dr C.M. Schulten en Kapt. b.d. H. van Dorssen in Armamentaria, aflevering 13 van 1978).

156. **Den Haag.** Voorhout, tegenover de Koninklijke Schouwburg. Monument Hertog Carel Bernard van Saksen-Weimar. Overl. 31-7-1862 te Liebestein (Thüringen). Onthuld in 1866. Opschrift: MOEDIG EN BELEIDVOL KRIJGSMAN NEDERLAND ONWANKELBAAR TROUW.

150 jaar geleden, 29 december 1832.

157. **Den Haag.** Algemene begraafplaats aan de Kerkhoflaan. Voetstuk van een obelisk waarop aan een zijde:
de citadel van Antwerpen vervolgens de inscriptie:
'Aan de nagedachtenis van NICOLAAS FREDERIK EMMANUEL DE GUMOËNS geboren te ORBE in Zwitserland 19 april 1790, kolonel bij de Generale Staf van het Nederlandsche Leger. Overleden aan zijn bekomen wonden bij de verdediging der citadel van Antwerpen, waaraan hij vrijwillig deel nam, 29 december 1832.
Door zijn wapenbroeders en vrienden toegewijd.'
Aan de tegenovergestelde zijde: dezelfde inscriptie in het latijn.

Aan de vierde zijde het familiewapen

van de Gumoëns met de wapenspreuk VERTU SURMONTE ENVIE (dapperheid / moed overwint afgunst / lust).
Daaronder een lint met o.a. de Willemsorde.
Op de obelisk:
- een lauwerkrans met twee omlaag gerichte fakkels
- een gekruiste helm en zwaard met lauwerkrans.

Het monument is van gietijzer. Uyterschout vermeldt in zijn bekende boek op blz. 55 van de bijlage dat het in 1907 door de zorg van officieren van de Generale Staf is hersteld.
Bron: deze uitvoerige informatie ontving ik met foto van Mr J.H. Carstens, lid van onze vereniging.

158. **Den Haag.** Lange Vijverberg. Standbeeld Johan van Oldenbarnevelt. Geb. Amersfoort 14-9-1547, onthoofd 13-5-1619.

159. **Den Haag.** Scheveningen. Gedenknaald in het Zeeduin op de plaats waar de Prins van Oranje op 30 november 1813 aan wal stapte. Onthuld op 24-8-1865 door Prins Frederik.
Arie van der Toorn bewaakte tijdens de bouw dit gedenkteken. Hij was een der weinige zeelieden die met gevaar voor zijn leven tijdens de Franse bezetting berichten en krijgsvoorraad naar en van Engeland overbracht.
In de zuil zijn de volgende woorden gehakt:

'GOD REDDE NEDERLAND'.

Deze woorden zijn genomen uit een gedicht van Ambrosius Justus Zubli (1751-1820, luidende:

NEDERLAND VERLOST, 1813
'O, DAG DOOR GOD BEREID!
O HEIL DOOR GOD BESCHOREN!
UW NAGEDACHTENIS GA NOOIT BIJ ONS VERLOREN!
RIGT EEN GEDENKZUIL OP AAN 'T SCHEVENINGSCHE STRAND
EN GRIF DAAROP IN GOUD: 'GOD REDDE NEDERLAND.'

(Uit: 'Prins Frederik der Nederlanden', door C. Postma).

160. **Den Haag.** V.m. barakkenkamp Waalsdorpervlakte.
In dit voormalige kamp stond een eenvoudig monument ter nagedachtenis aan de Grenadiers en Jagers, gevallen in 1830-1831. Het werd aangeboden door de Reserve officieren en oud Reserve officieren van de Grenadiers en Jagers. Het werd op 7 juli 1934 door Prinses Juliana onthuld. Dit monument schijnt in W.O. II vernietigd te zijn. (Zie Militaire Spectator 1935, blz. 25).

161. **Breda.** Kasteel van Breda, waarin gevestigd de K.M.A. Op 1 augustus 1982 was het 80 jaar geleden, dat wijlen Generaal Mr H.J. Kruls werd geboren.
In het begin van dit jaar werd een initiatief-comité opgericht met als doel te komen tot een eerbetoon aan zijn nagedachtenis. In dit comité namen zitting: Luitenant-generaal b.d. M.R.H. Calmeyer, Luitenant-generaal b.d. A.V. van den Wall Bake, Mr. W.H. Fockema Andreae, oud staatssecretaris van Oorlog, Reserve Generaal-majoor b.d. Ir

J.B.G.M. Ridder van der Schueren, Reserve Kolonel b.d. Jhr P.J. Six, Reserve Luitenant-kolonel b.d. Mr H. Winkel.
De Minister van Defensie hechtte zijn goedkeuring aan het aanbrengen van een gedenkplaat in de K.M.A. Deze bronzen plaat werd bevestigd tegen de muur van de binnenplaats, naast de ingang tot de Nassau zaal en toont:
- in de vier hoeken een ster, zijnde het rangonderscheidingsteken voor Generaal;
- vervolgens van boven naar onder:
- een afbeelding van Generaal Kruls;
- twee gekruiste maarschalkstaven;
- GENERAAL
- Mr HENDRIK JOHAN KRULS
- 1-8-1902 13-12-1975
- Cadet der Artillerie 1919-1922
- Chef Staf Militair Gezag 1944-1947
- Chef van de Generale Staf 1946-1951
- de Nederlandse Leeuw
- STERK IN DAAD
  MILD IN BERAAD.

De lay out werd verzorgd door de Heer F. Smits, beeldhouwer: Willem Vis, uitvoering: Kon. Begeer B.V. te Voorschoten.

Het verloop van 26 augustus j.l. was als volgt:
Na een keurige ontvangst op het terrein van de K.M.A. en nadat onder het genot van een kopje koffie vele bekenden elkaar hadden begroet, begaf men zich naar de binnenplaats alwaar stoelen waren klaargezet.
Te 11.00 uur landde Z.K.H. Prins Bernhard met een helicopter op het terrein van de K.M.A. Na een inleiding, uitgesproken door Oud Staatssecretaris van Oorlog mr W.H. Fockema Andreae, waarbij hij inging op de bijzonder onelegante wijze waarop Generaal Kruls uit de dienst werd weggewerkt, werd door het wegschuiven van een gordijn de plaat door Z.K.H. onthuld. Hierna speelde het fanfare korps van de Genie, dat reeds geruime tijd voor een muzikale omlijsting had gezorgd, het artillerie lied. Deze hulde gold Generaal Kruls als zijnde afkomstig van het Wapen der Artillerie.
Vele aanwezigen, waaronder ook Mevrouw M.E. Kruls-Dijxhoorn, bleven nog geruime tijd bijeen terwijl een eenvoudige lunch werd geserveerd.

* * * *

Necrologie van Generaal Mr H.J. Kruls:
1902 (1 aug) geboren te Amsterdam.
1919-1922 opleiding aan de K.M.A. als Cadet der Artillerie.
1922 Tweede Luitenant bij het 1e Regt Vesting Art. te Naarden
1923-1926 als instructeur bij de Luchtdoelartillerie aan de SROOA te Utrecht.
1926 studie rechten te Utrecht, in 1931 voltooid.
1930 naar Curaçao voor de organisatie van de luchtverdediging mede als gevolg van de overval door de roversbende van Urbina.
1930-1933 Departement van Defensie.
1933-1934 bij 2 R V A te Den Haag.
1934-1937 leerling Hogere Krijgsschool.
1938 kapitein bij het Departement van Defensie.
1939 Adjudant van de Minister van Defensie.
1940 (13 mei) met de regering naar Engeland.
1941 (1 sept) Hoofd 1e Afdeling Ministerie van Oorlog
1942 (1 mei) majoor.
1943 (febr) Kolonel, belast met de voorbereidingen van het Militair Gezag.
1944 (sept) Generaal majoor, Chef Staf Militair Gezag.
1946 Luitenant-generaal, Chef van de Generale Staf.
1949 (1 mei) Generaal.
1951 (1 febr) met pensioen.
1975 (13 dec) overleden te Den Haag.

★

5e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1981

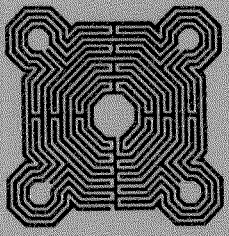
Adreswijzigingen:
C.H. Bisschot, Beemden 9, 2322 Minderhout (Gem. Hoogstraten), België
Prof. dr H.P.L. Harms Vogts, Denenburg 145, 2591 AC 's-Gravenhage
Mej. N.J.M.A. Prinsen, Stichting Huis in de Bocht, Tilburgseweg 184, Bungalow Pimpelmees, 5051 AN Goirle
Mr E.A.K.G. Ruys, Vaartdreef 93, 2724 GC Zoetermeer
G.W. Oskam, Amsterdamseweg 187, 1182 GV Amstelveen.

RUILBEURS BUSSUM 10 OKTOBER 1982

De groep Samenwerkende Militaria Verzamelaars organiseert haar eerstvolgende ruilbeurs op zondag 10 oktober 1982 in de Raadhuiskelder te Bussum, Brinklaan 35.
Tijdens deze ruilbeurs demonstraties van de stichting werkgemeenschap "t Zevende Bastion' uit Naarden (vervaardiging van historische uniformen en emblemen). Tevens exposeren militariaverzamelaars hun collectie of delen hiervan. De entrée bedraagt *f* 2,50 per persoon. Tafels voor het uitstallen van Uw ruilmateriaal zijn beschikbaar à *f* 10,-.
Ter plaatse is een bar, waar drankjes en hapjes tegen redelijke prijzen verkrijgbaar zijn; ook is er voldoende parkeerruimte. Leden van 'Mars et Historia' zijn op deze ruilbeurs van harte welkom.

Kom op 10 oktober 1982 naar de Raadhuiskelder in Bussum en neem Uw ruilmateriaal mee!

Tafels reserveren bij ons lid, de heer P.A. Vermeulen, telefoon: 02152-64469.

Boekhandel A. HOUTSCHILD

Papestraat 13, 2513 AV 's-Gravenhage,

tel.: 070-467949

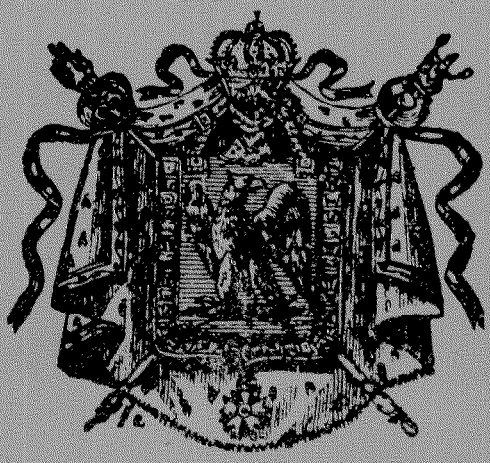
Gespecialiseerde boekhandel voor de onderwerpen:

- *geschiedenis en politiek 20e eeuw*
- *militaire geschiedenis*
- *tweede wereldoorlog*
- *marine en maritieme historie*
- *militaire luchtvaart*
- *wapens en uitrusting*

Service: 5 - 6 maal per jaar een catalogus. Alleenvertegenwoordiging van Bernard und Gräfe Verlag, München - bijna alle titels voorradig.

Bibliotheek: Wij leveren alle binnen- en buitenlandse boeken tegen RIB-voorwaarden. Bibliografieën van leverbare boeken in USA, Engeland, Frankrijk en Nederland (najaar '82 ook Duitsland) op microfiches aanwezig, dus geen eindeloos gezoek, maar redelijk snelle levertijden.

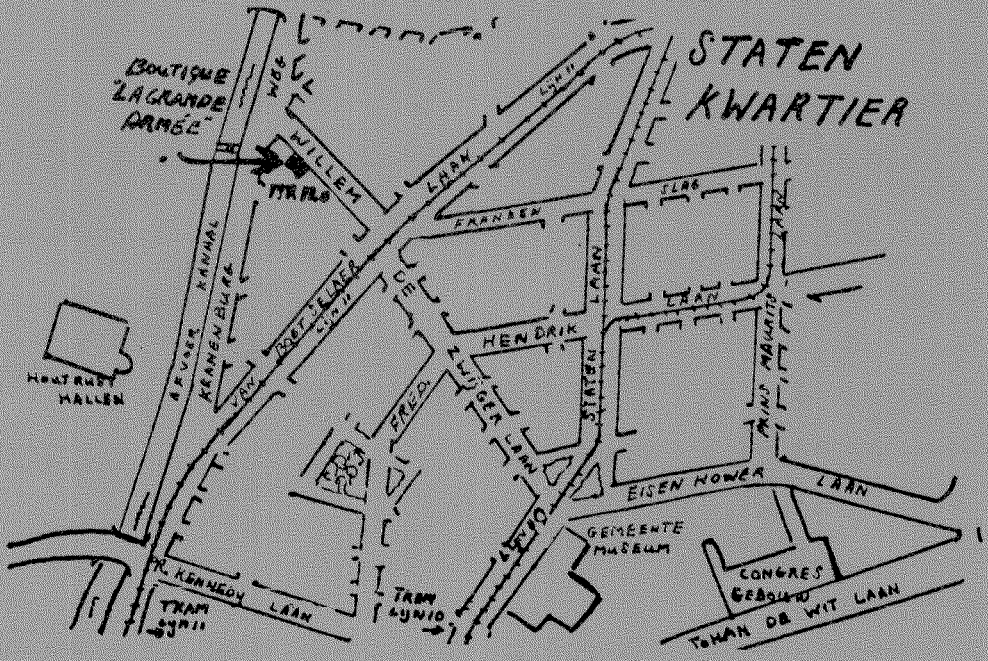
BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.